

Poštnina plačana v gotovini.

ŽIVLJENJE IN SVET

Narezavanje gumljevega drevesa.

Štev. 24.

Ljubljana, 14. decembra 1928.

Leto II.

Knjiga 4

René Morb.

Drósera Cannibalis

Sam ne vem, čemu skušajo ljudje dvomiti o smrti proslulega profesorja Hartenstätterja. Jaz sem osobito upravičen, ugotoviti resnico: veliki rastlinoslovec ni samo kam izginil; res je umrl. Videl sem ga v poslednjih izdihih, potlej mrtvega, in bil sem eden obeh svedokov, ki sta podpisala smrtovnico, medtem ko sem bil še pri vojaki, v novembru 1918.

Potemtakem ne more biti nobenega dvoma, da je dokončno prešel. Beseda »dokončno« je potrebna, saj zadeva izvirneža, ki so ga že često proglasili za rajnega, dočim je bil le izginil. Vajen je bil tajinstveno se umikati za dva, tri leta, med katerimi se je potikal po afriških ali južnoameriških pragozdi, iščoč neznanih rastlin. Nekaj takih je bil odkril in presodil, tako da je veljal za največjega botanika sodobnosti.

Drama, v kateri je izgubil življenje, je bila tolikanj ostudna, da je cenzura celo dnevnikom prepovedala natisniti Hartenstätterjevo ime. Objaviti se ni smelo nobeno poročilo, ki bi bilo moglo še bolj razdražiti že prenapeto razburjenost občinstva.

Spominjate se, kako je Hartenstätter strastno proučeval mesojedna zelišča in kako mu je uspelo, da je nekatere biline neznansko razvil.

V velikem, dvanajst metrov visokem rastlinjaku, ki ga je bil zgradil tik svojega dvorca v Rotmünstru in kamor ni smel vstopiti nihče, niti njegov strežaj, je zlasti njegova drósera longifolia dosegala blizu trideset čevljev višine. In slavni profesor je trdil, da jo bo mogel prej nego v dveh letih še za dobro polovico povečati.

Iz zapisnika, kjer je Hartenstätter na kratko povzemal svoja vsakdanja opazovanja, sem posnel povsem sanjarske zaznamke, pisane z nesvestjo iskalca, sklonjenega nad svojim nožem Kar čutiš, kako se nič ne meni za pomisleke na milosrčnost, človekoljubnost ali moralno, temveč ga je zgolj želela, da bi Prirodi iztrgal neko tajno: pravcati krvnik, ki trpinči svojega bolnika, da bi mu izvil priznanje.

Hartenstätter je zabeležil vse čine in kretne droser, obdarovanih — kakor vsakdo ve — s sposobnostjo, da zgrabi muhe, žužke, ki se jim usedejo na

liste. Te rastline se takoj zatvorijo nad temi žrtvami, ki so se nemudoma prilepile, in jih v nekaj urah prebavijo. Izločajo namreč obilo jedkega pepsina, s katerim jih vsesajo, da ne ostane nikakršna sled ali izjed.

Že dolgo je Hartenstätter z vso vne-
mo zlasti vzbujal in razvijal ješčnost velikanske droser, na poseben način izurjene in vzgojene v drevo neznanskega debela. Polagoma se je navadila žreti kobilice, morske prašičke, miši, kunce, jagnjeta.

V Hartenstätterjevem zvezku naletiš na orise, ki se jim pozna malodane sadistična naslada: kako te pošastne rastline počasi in popolnoma posrebljajo živali; morda krute rastline, kajti njihov dobavljač beleži doslovno, da z večjo slastjo govtajo živa bitja nego mrtva.

In kakšno zmagooslavje, ko se je učnjaku posrečilo dobiti dokaz, da so te zeli zmožne gledanja!

Da, on to dokazuje: rastline vidi jo. Smrt mu ni pustila časa, da bi bil zasledil, kje so organi gledanja in kako delujejo. Toda poroča o poskusu, ki ga je večkrat napravil: miš ali prašička je dejal pod kristalen poveznik za zaslonjačem. Drosera se ni ganila, niti nagon niti vedeževanje ji nista razodela, da se skriva v bližini plen, ki bi ga mogla s svojimi tipalnicami doseči. Njene lovke pa so se premaknile in se polahko iztegnile proti njemu, čim je bil zaslon odstranjen in so bila potakem vidna čutila razdražena.

Rastline, vsakdo je to opazil, poganjajo svoje veje v smeri za lučjo. Cenijo in čislajo svetlobo. Hartenstätter pa je dokazal s svojimi droserami, da zrejo, in vrhu tega, da v temi ne vidi jo, zakaj isti poskus, ponovljen ponoči, jih ni prav nič ganil.

«Dokaz imam,» piše v svoji beležnici, «da rastline gledajo ter vidijo, in to dokažem tako natanko, kakor je dokazal Sir Jagadis Chunder Bose v Kalcuti s svojim duhovitim kreskografom, ki desetmilionkrat pomnoži najmanjši gibljaj, da je zel dojemljiva, občutljiva osebnica, ki jo neprenehoma prešnja raznovrstno gibanje. Sir Jagadis Chunder je izpričal z iplo svojega aparata, da rastline niso take podnevi kot

ponoči, da imajo raznotere položaje, da se svojevrstno namestijo za spanje, jaz potrjujem njegove iznajdbe, rekoč: rastline vidijo za dne, ponoči pa ne vidijo. Rastline so rahločutne, zares, čute imajo. Že dolgo smo vedeli, da imajo spol.

Ta splošna delavnost dokazuje zvezo, ki družijo rastline z živalmi in podkrepljuje veleumno postavko Clauda Bernarda, ki je razglasil skupnost vseh živih stvari.»

K opazki, da gredo njegovi droseri očitno žive živali bolje v slast nego mrtve, dostavlja Hartenstättter: podoba je, da žrtve nič ne trpe vse do minute, ko jih življenje zapušča. Zdi se, kakor da se niti ne zavedajo svojega položaja tedaj, ko jih je mesojedka že pričela uživati.

Nestvor, ki je videti nenasiten, se ojači po vsakem obedu po dveh ali treh dneh v obsegu debela in na dolžino, veje in listi se okrepe.

Neki dan se Hartenstättter odloči, da bo usmeril svoje raziskave na novo pot, in iz vojaške bolnice, kamor odhaja vsako jutro v svojo zdravniško službo, prinese roko ranjenca, ki jo je pravkar odrezal in jo spretno zmaknil iz čebra kirurških odpadkov, namenjenih za sežigalnico.

In na njegovem opomniku se čita, da je njegova drosera gigantisa posrebelala to roko v petih urah 48 minutah.

Medtem ko je prejšnji teden trojna teža hrane, obstoječe iz kunčevega trupla, povečala droserovo deblo samo za pol milimetra, ga je človečina to pot razvila za dve tretjini milimetra.

Doktor Hartenstättter je ves iz sebe od radosti. Odkril je ljudjožersko rastlino: drosero cannibalis!

Po tem dnevu napenja grozni doktor vso svojo zvijačo, da si preskrbi človečine, in njegov poklic mu kar preveč olajšuje takšno aprovizacijo.

Toda neka uprta misel se je pojavila v beležki na zapiskniku na nekaj tednih: ker ima pač drosera najrajši žive živali in ji takšne znatno bolj zaležejo ali ne bi bilo takisto tudi z živo človečino?

Strah in groza! dne 2. januarja 1917. prinese Hartenstättter domov dvome-sečnega dojenčka, ki ga je ukradl na kmetih!

Zabeležek javlja da je drosera nagleje nego po navadi zaslišala in zaslišnila svoj «živež». Hartenstättter si ni upal

zapisati: dete. Vendar dvoma ni, kajti popisuje zatik, s katerim je zamašil usta svoji žrtvi. Ta po vsem videzu ne trpi nič in pet ur po tem, ko ga je rastlinska pošast pograbila za noge, kaže otročaj še dovolj veselja do življenja, saj vleče sesuljo, ki mu jo je podli učenjak vtaknil v usta, hoteč pacientu podajšati bitek zaradi trajnejšega opazovanja.

Z večalom v roki Hartenstättter zasleduje vse razvojne stopnje peklenskega obeda. Zapisuje jih vsakih petnajst minut.

Na nesrečo manjka dosti listov v njegovi zapisnici, rešeni po naključju in najdeni v razvalinah njegovega opustošenega bivališča, ki ga je zažgala razjarjena množica, ko so prišli na dan njegovi strašanski poskusi in ugrabitve otrok.

Ali strani, ki so se ohranile, so grozanske, hkrati pa polne drznih, blaznih vidikov, ki se bodo morda kasneje potrdili in se razglasili za veleumne.

Ali moreš čitati brez trepetanja takole nesramno priznanje:

12. maja 1918. — Bebeci, ki se razburjajo zbog raztelesanja živih stvorov! Bežite no! Kaj za to, če je nestalo deset dečajev (tako daleč je že bil 16 mesecev po svojem prvem zločinu!), kadar hočeš izvabiti tolikšno skrivnost Prirodi? Ni li neusmiljena ona sama, Priroda, naša mati, naša mačeha!

Moji poskusi, prosti bolečin, so na vse zadnje manj kruti od onih, s katerimi gospod Jagadis Chunder Bose duši cvetice. Njegov oris počasnega hiranja ter umiranja mimoze pod njegovim poveznikom s kloroformom je okrutnejši nego počasno in nezavestno pri likovanje ali usvajanje (asimilacija) vseh teh človeških zarodkov.

Prav tako kot vsi drugi tale ne razodeva nobene boleti, nobenega neugodja, pa vendar je že tretjina telesa izginila in sedaj lovke oklenajo pleča, samo glava moli še svobodno ven. Kakor pri ostalih: čim lovka oklene živni voz, izgine duševno življenje.

To je vse čednejše in čistejše, nego če udav ali kak mnogonožec pogoltne živo bitje.

21. novembra 1918, ob sedmih. — Moj poskus je danes sijajno prepričljiv. Deca, ki je štela samo po nekaj mesecev in ki jo je moja drosera cannibalisa použila dotlej, je bila človeško

meso brez razuma. Toda ta otrok, ki ima za trdno nad tri leta, razume, mora razumeti, da gine, da bo požrt. A njegove oči ne razodevajo nikake groze, niti najmanj ne jadikuje. To ni vdanost ali ravnodušje, tudi ni brezčutnost, saj je malo poprej čutil vbod z iglo, ki sem jo preizkusil na njegovem vratu. Nikakršne smrtne težave ni.

Torej smem sklepati, da je prilikovanje v »vegetatizem» pravilna razvojna stopnja, ki je bila doslej kaj pa da neznana, a ki potrjuje moj stavek: končno zaslužjenje živalskega kraljestva pod rastlinsko kraljestvo.

Živalstvo se utegne jutri na našem planetu zatreti in Življenje se bo nadaljevalo, vsaj nekaj časa. Malone otroško se mi zdi vnovič ugotoviti to: če bi rastlinstvo po naključju na mah izginilo, bi živalstvo izumrlo nekoliko dni zatem.

In povsem zavedna usoda, menim, uravnava ideal rastlinskega življenja proti temu smotru, polnemu tajinstvene odreke, ko rastline postajajo po svoji presnovi življji ali sestavine, nujno potrebne živalstvu. Človek, ki se čisla za kralja Narave, je zgolj eden poglavitnih sužnjev Vegetatizma, je samo njegov bolj ali manj priden dninar. Rastline, drevesa ga ovladajo in njih nepremakljivost jih ne ovira, da ga ne bi vodile in navdihovale.

Resnični žitovorec, to je rastlinstvo, čigar korenine — antene — zbirajo pod zemljo ne samo zgolj kemičnih činitelev, marveč tudi iztoke (emanacije), žarenja, navdihe, tresljaje, valove, ki črpajo iz velike tajinstvene shrambe, o kateri še nič ne vemo, duhovno tvarino, ki preživlja naše možgane. Ta snov ni stalno v zraku, v ouzdušju, koder se le začasno vesi in nosi: biva v zemlji, kamor jo hodijo bilke zajemat.

In v pokojnih nočeh, dočim so možgani odreveneli v spanju, navdihuje rastlinstvo, zavestni vladalec ali predstojnik, živalstvu, sešobno človeku, vélike miselne struje, ki pomale izpreminjajo obličje sveta ter bolj ali manj vro v teh ali onih možganih, kvareč po svoji volji našo svobodno razsodnost. Po rastlinstvu dobivajo naši duhovi ideje, ki nam odklenajo raj navdušenja ali pa nas pogrezajo v temó nemiča in črnovidnosti.

Ko bi ne bilo velikih miselnih tokov, kako naj bi tolmačili ta blazni piš, ki je privedel vojno, to premišljeno nespalet?

To veliko drevje, na videz naš zaščitnik, je v resnici trinog, samosilnik, ki se igra z našo usodo.

Ako je doktor Boernstein dokazal, da zemlja diha, namreč vsrkava zrak 10 do 11 ur in ga nato 13 ali 14 ur odaja, bom pa jaz izpričal, da rastline še dalje nego njih korenine hodijo iskat sestavin gmotnega ovoja naše premičnice, kajti atmosfera gotovo vsebuje neko tvar, vse kaj drugega ko tekočino ali kapljevino, ki se obnavlja ne od zunaj, temveč prihaja iz globine zemlje.

Po rastlinstvu torej, ki nas ovlađuje z vso svojo brezčutnostjo, se vrši prenavljanje življenskega okolja. Rastlinstvo povzroča, da zemlja diše. In to ponavljam: psihična snov, iz katere tvorijo naši možgani misli, ne nastaja v zraku, pač pa v zemlji, odkoder jo pijó rastline, ki jo spravljajo v obtek, koder jo lové močnejše ali šibkejše možganske antene.

Jutri bodo iskanci razodeli dejanjsko življenje rudnin, ki nikakor niso leno in mrtvo. Ze Becquerel in Curie sta namreč zasačila tajno pozameznih mineralov, na priliko uranija, barija, radija, ki porajajo oziroma vračajo elektriko, toploto, svetlobo.

Snov, ako že ni nesmrtna, traja v nedogled. Ako pa dopustimo, da je s svojimi pretvorbami neumrljiva, je Weissmann videl zgolj del resnice: dá, naš ovoj, soma (telo), kaj urno premine; toda če je po njegovem naziranju naš germen (seme) neumrjoč, je zategadelj tako, ker je funkcija rastlinstva.

21. novembra 1918, ob 17 h 20. — Otrokov pogled se zdi, da menja svoj izraz. Sitno je, ker čisto nič ne umem njegovih besed; to mora biti dete flamskih beguncev.

Čudna stvar: dve uri sem se vozil z njim na avtu domov in je ves čas jokal, odkar pa je v oblasti drosere, se je povsem upokojil.

22. novembra 1918, ob 4 h 40. — Nekaj trenutkov sem moral zadremati po 27 urah neprestanega bedenja, kajti eno steblo drosere že požira levo oko, ki pravkar še ni bilo na dosegljaju.

Odpor napram spanju ima svoje meje in Hartenstätterju je bilo napraviti ta opasni poskus. Ko sem namreč po uradnem nalogu zaradi prisilne nabave raznih potreščin opoldne sam vdrl v

njegov velikanski rastlinjak, navzlic upiranju njegove preplašene služinčadi, sem našel doktorja Hartenstätterja, ko so mu trije neznanski poganjki njegove drosero držali glavo ujeta liki v vijaku. Rastlinska pošast mu je bila razen tega vtaknila pod srajco dve tipalnici, ki sta oklepali in pretvarjali vase ali usvajali vsekakor rameni učenjaka, očitno zasačenega med spanjem. Sedaj je bil zbujen, bister in popolnoma v svesti si nevarnosti, ki mu je grozila.

Hkrati sem opazil, kar je ostalo od ubovega malčka, komaj polovica brezkrvnega obličja. In ker sem vedel, da je izginilo mnogo dece v okolici, sem na mah pomil grozovito dramo, ki jo je povzročil učenjak, pozneje pa postal nje žrtev.

Zato pa, ko me je doktor milo prosil, naj brž ko brž s svojo sabljo posekam droseri mladike, mi je moje ogorčenje vnelo, naj pustim kazen, da pojde svolo pot.

Zvest vojaškemu navodilu, da je treba vselej in povsod podati poročilo, sem popisal, kar sem nepričakovano odkril, potem pa zaklenil vrata in s

ključem v žepu odšel ven, da naznanim vso zadevo svojim predstojnikom.

Na nesrečo pa je v tem kratkem času, ko sem opravil to pot, radoveden in neposlušen strežaj sam ne vem kako prišel v rastlinjak. Poklical je na pomaganje in razjarjeno ljudstvo je z batinami potolklo učenjaka, ujetega v prmož grdobe, njegove gojenke, razrušilo rastlinjak, polilo s petrolejem in sežgalo, sežgalo živo ljudožersko drosero.

V razvalinah sem našel te pičle lističe iz njegovega raztrganega opomnika, ki je bil, žal, na tri četrtine spaljen, kajti izredno zanimivo bi ga bilo čitati v celoti.

Kdo torej bo mogoč poslej dvomiti o smrti profesorja Hartenstätterja?

★

Dostavek. Gorenjo fantastično povest je priobčil *Mercure de France* 15. decembra 1921. V jeseni 1928. pa so poročali francoski listi, da je portugalski naravoslovec Mariano da Silva zasledil ogromne mesoledne rastline, ki love in žro manjše opice. Je-li to ameriška raca? N. K.

Dr. Vladimir Bartol

Psihoanaliza in sodobni človek

Uvod v psihoanalitično metodo

Psihoanaliza doživlja danes podobno usodo, kakor jo je doživela pred nekaj desetletji Darwinova teorija. To je: vsa usta so je polna, povsod se razpravlja o njej, in vendar nihče ne ve prav, kje tiči njeno pravo jedro. In kakor se je nekoč jemala za bistvo darwinizma Darwinova teorija o descendenci, ki pa jo je bil postavil že 50 let pred njim Lamarck, mesto njegove razlage nastanka vrst v prirodi, tako se tudi danes jemlje za bistvo psihoanalize Freudova specialna teorija o seksualnosti, mesto *posebnega načina* prodreti do *nezavestnega* v človeku, kar je prav za prav njeno resnično jedro.

Kaj je torej psihoanaliza? Psihoanaliza je od Freuda ustanovljena psihološka metoda (torej: le *metoda* — in ne kaka posebna znanost!), ki skuša spraviti do zavesti pod to ležeče gonilne sile in plasti človeške duševnosti z izključitvijo vsake sugestije ali hipno-

ze ter jih nato razložiti in nanje vplivati.

Toda na kak način ji je to mogoče?

1. Prvič z zbiranjem slučajnih domislevkov in z njimi asocijativno spojenih miselnih zvez osebe, ki se jo hoče analizirati.

2. Drugič z analizo sanj, ki jih je sanjala dotična oseba.

3. Tretjič s tolmačenjem in razlago dobljenih rezultatov, in

4. S prenosom čustev psihoanalizirane od podzavestnega objekta, na katerega so bila dotlej vezana, na kak drug, zavesten, kulturno vreden objekt ali cilj.

Naj pokaže primer, kako se psihoanalitična metoda praktično uporablja. Prej pa moram še opozoriti, da so bili vsi njeni početniki — *zdravniki* in da se je v začetku uporabljala izključno le kot posebna metoda zdravljenja neka-

terih duševnih bolezni, skupno nazvanih »neuroze« (histerija itd.).

Torej: pacient pride k psihoanalitiku. Soba, kjer ga slednji sprejme, je po možnosti udobna, brez posebnih okraskov, ki bi utegnili zbuhati bolnikovo pozornost. Zdravnik mu ponudi šezlongo ali udoben naslanjač, sam pa sede k mizici, po novejšem načinu vedčinoma tako, da se s pacientom ne gledata v lice. Hoče namreč preprečiti vsak sugestiven vpliv od svoje strani na bolnika. Nato vpraša slednjega o simptomih njegove bolezni, da si podrobno opisati ves njen potek in si pri tem zabeleži vse, kar se mu zdi važno. Ko je potem presodil iz svoje izkušnje, kje tiči jedro pacientovega zla in si ustvaril sliko njegovih duševnih kompleksov (kajti za te gre pri boleznih, ki se jih zdravi potom psihoanalize), nudi pacientu posamezne besede ali slike iz njegovega lastnega pripovedovanja, na katere mora slednji navezati vse domisleke, ki mu slučajno pridejo na misel. Zabeleži si tudi te in s tem je navadno gotov prvi uvod v psihoanalitično zdravljenje. — Drugi dan mora pacient pripovedovati svoje zadnje sanje, navezati nanje po vraščanjih psihoanalitika vse slike in domisleke in tedaj navadno že globoko prodre zdravnik v otroško dobo pacienta, kjer so v ogromni večini zasidrani tisti duševni kompleksi in konflikti, ki izzovejo v poznejših letih bolezni.

S tem se začenja zdravnikovo *aktivno* delovanje. Na dan so prišle razne abnormne vezanosti bolnikovih čustev na enega izmed roditeljev ali bratov in sester (Freud je imenoval te vezanosti: *Oedipov kompleks*), ki še vedno delujejo, ker pacient ni prav nič vedel zanje, ki so tičale globoko v njegovi podzavesti. Ta čustva iz otroških let začenja torej tedaj zdravnik previdno trgati od njihovih objektov na ta način, da jih po možnosti živo priključuje v bolnikovo zavest. — Tako se psihoanaliza nadaljuje toliko časa, da so postali bolniku vsi tajni vzroki, ki so delovali dotlej podzavestno v nem in povzročali njegovo *neurozo* (bolezen), *zvestni*. — Tedaj pa začne za zdravnika, kar ve vsak psihoanalitik iz lastne prakse, morda naitežavnejši del njegovega zdravljenja. Zakaj čustva, sproščena sedaj svoje vezanosti na razne infantilne objekte, se *prenešajo* v ogromni večini na objekt, ki je pacientu v tem trenutku najbližji —

to je: na psihoanalitika samega. Tega naloga je tedaj, da jih ponovno odtrže od njihovega novega objekta, to je: od sebe, ter jih nato ponovno prenese (ta akt so psihoanalitiki imenovali *transfert* ali prenos čustev) na dotični objekt, ki se mu zdi v danem primeru najnaravnejši (n. pr. na moža ali ženo, če je bolnik poročen, ali pa na zaročenca ali zaročenko itd.), ali pa jih dvigne (psihoanalitičen izraz zato je: *sublimacija*) do kakega visokega kulturnega cilja (kot n. pr. umetnost, znanost, socialno delo itd.).

Tako se torej praktično uporablja psihoanalitična metoda.

Oparekalo se mi bo morda — in v mnogih primerih se mi je tudi že to pripetilo, namreč da bolnik lahko zavestno vara zdravnika, da vsaj ne pove vseh tistih asociativnih domislekov, ki mu pridejo v trenutku na misel. Toda kdor pozna strogo vzorno zakonitost vsega duševnega doživljanja, ta mi bo priznal, da je tako varanje izključeno, kajti že domislek varanja samega je zasidran v pacientovi duši in odkriva zdravniku baš tisto, kar bi mu hotel pacient prikriti. Kar se tiče zamolčanja kakega domisleka, se to v početku psihoanalize včasih dogaja. Toda spreten analitik bo to takoj opazil po pacientovem nenadnem molku in po njegovi izraziti zadregi. In, kakor je pokazala praksa, prej ali slej pride tudi zamolčani domislek na dan in baš po priznanju bolnika, da ga je hotel zamolčati, spozna zdravnik, da je to eden važnih momentov v bolnikovi podzavesti, in bržkone tudi v najtesnejši zvezi s samimi vzroki njegove bolezni.

Še drug ugovor se mi je čestokrat stavljal in to predvsem od psihoanalizirancev samih. Ko sem jim namreč povedal, da mislim prihodnjega dne analizirati njihove sanje iz zadnje noči, so mi dejali porogljivo, da sploh nikoli ne sanjajo, ali se pa to prav redko dogaja. — Toda praksa je odločno pokazala, da opozorjeni na svoje sanje, sanjajo pacienti in sploh vsi ljudje vsako noč in to ne le ene sanje, temveč navadno po tri ali pa še več. Samo, da se le redkokaterih zavemo, če nismo bili prej opozorjeni nanje. Toda o analizi in razlagi sanj ob drugi priliki.

Prvi izsleditelj psihoanalize kot zdravstvene metode je bil dunajski

zdravnik Jožef Breuer. Vendar lahko prištevamo k njegovim predhodnikom vse one velike duhove v zgodovini človeštva, ki so posvetili z ostro analizo v delovanje in nehanje naše duševnosti, kakor so bili sv. Avguštin, Rousseau, Shakespeare, Dostojevskij.

Breuer je prišel prav za prav čisto slučajno do odkritja svoje metode. L. 1880. so ga klicali k neki mladi bolnici, katere bolezen se je kazala v čudnih znakih in kateri drugi zdravniki niso vedeli pomoči, ter so jo obsodili za histerično, kar je bilo takrat isto ko da bi dejali, da simulira bolezen.

Znaki bolezni tega izobraženega in visokonadarjenega dekleta so bili naslednji: popolna ohromelost desne roke in začasno tudi leve. Trenutna neobčutljivost ali anestezija. Ohromelost desne noge. Začasna slepota — odpo vedale so ji oči. Trenuten nepremagljiv stud pred jedjo in pijačo. Tako n. pr. ni mogla poletiti kljub najhujši žeji popiti niti kapljice vode, niti jesti melone. Nato se ji je hipoma pripetilo, da ni znala več materinščine; govorila in razumela je le angleški. Semtertja je zapadla v delirij. Govorila je popolnoma zmedeno in celotna njena osebnost se je od časa do časa izpremenila.

Ko so jo preiskali zdravniki, so ugotovili, da je, kar se tiče objektivnih znakov (preiskava srca, obisti, želodca), popolnoma zdrava. In iz neznanja in nesposobnosti so jo obsodili, da simulira. Vse to pa se je pojavilo ob času, ko je dekle streglo na smrt bolnemu očetu, ki ga je silno ljubila.

1. Zdravnik Breuer je tedaj opazil pri bolnici, da izgovarja v stanju duševne odsotnosti besede, ki bi utegnile biti v zvezi s kompleksi, ki mučijo dekletovo dušo.

2. Hipnotiziral jo je in ji nato v tem stanju ponavljal iste besede, ki jih je bila sama izgovorila za časa svoje zmedenosti. Na te besede je tedaj bolnica navezala žalostne fantazije: kako streže dekle ob bolniški postelji svojemu na smrt bolnemu očetu.

3. Ko je dekle tako izpovedalo svoje fantazije, se je čutilo silno olajšano. Sama je imenovala ta nenavadni proces pri sebi »pometanje dimnika« ali »čiščenje duše».

4. Nekoč jo je vprašal Breuer v hipnozi, zakaj ne more piti vode, čeprav jo mučijo huda žeja. Tedaj je pripovedovala, da je videla nekoč skozi vrata, kako je njena angleška družabnica, ka-

tere pa sicer ni posebno ljubila, dajala piti svojemu psičku vode iz kozarca. Takrat je bila požrla iz obzornosti ogorčenje in stud in ta *zatrita čustva* so delovala odtlej v njeni podzavesti kot kompleks, ki ji je onemogočal piti. Dogodek je pripovedovala v hipnozi z znaki največjega studa. Ko jo je Breuer nato prebudil iz hipnoze, je bila popolnoma ozdravljena te svoje bolezni. To je bil do takrat prvi slučaj, da je kdo na ta način ozdravil *histeričen simptom*. Pri tem se je tudi pokazalo, da ni tak simptom nič drugega, kot *ostanek ali usedlina* afekta polnega doživljanja. Posledica tega pa je *neurotični trauma*, od katerega je determinirana (ali določena) bolnikova duševnost.

5. Zopet drugič je Breuer opozoril v hipnozi pacientko na njeno trenutno slepoto. Tedaj je pripovedovala, da je nekoč tiho jokala ob očetovi postelji in ko jo je ta vprašal, koliko je ura, ni mogla hitro videti, ker je bila vsa zasolzena, kar pa je hotela za vsako ceno skriti pred bolnikom. — Ko jo je Breuer prebudil po tej izpovedi iz hipnoze, je bila odslej rešena za vselej tudi slepote.

6. Vzrok ohromelosti udov je našel Breuer v neki bolnišni halucinaciji tudi za časa, ko je stregla na smrt bolnemu očetu. Ko je bdela neko noč ob njegovi postelji, je hipoma zagledala kačo, ki je stegovala vrat proti njemu očetu. Hotela je skočiti kvišku, toda udje so ji ohromeli, hotela je moliti, toda pozabila je vse jezike. Končno ji pride na misel neki angleški verz in tedaj je lahko molila vsaj v tem jeziku. — Ko je izpovedala Breuerju ta dogodek, jo je popolnoma minila vsa hro most in tudi trenutno pozabljenje materinega jezika se ni več ponovilo.

Tako je Breuer na svoje lastno neizmerno presenečenje polagoma ozdravil bolnico vseh njenih simptomov in je prišel tako do zaključka, da leži bistvo vsake *histerije* (in podobne neuroze) v *spominih ali reminiscencah* bolnikovih. Iz tega je izvedel formulo: *Histerični trpijo na reminiscencah*.

Freud je sam podal lep primer, kako si moremo tolmačiti to formulo. Histeriki so podobni človeku, ki bi stal no jokal ob spomeniku, ki so ga bili postavili pred davnim časom ob priliki kakega požara ali druge podobne katastrofe. Ta vezanost ali *fiksiranost* na nekaj preteklega je karakteristikum

vsake neuroze. Vendar pa morajo ostati ti činitelji v *podzavesti*, če hočejo delovati kot vzroki neuroze. Zato lahko rečemo, da je tam, kjer se pojavlja kak histeričen simptom, tudi *amnezija* ali *nezavedanje* njegovih vzrokov. Glavni rezultat Breuerjevega slučaja je bilo odkritje nove metode, ki nas more dovesti do kompleksov in sil, ki *delujejo v podzavesti*. Odkritje teh *podzavestnih ali nezavednih sil je torej glavni izsledak psihoanalize*.

Breuer je priobčil ta svoj slučaj in kmalu je stopil z njim v zvezo dunajski psihijater Sigmund Freud, ki je začel delati na izpopolnjevanju Breuerjeve metode, ki jo je slednji imenoval *katarktično*. Kmalu je uvidel, da se hipnoza ne da uporabljati pri vseh pacijentih, pri nekaterih je naravnost ovira, pri drugih zopet ne vede do željenega rezultata. Začel je bolj in bolj uporabljati metodo slučajnih do-

mislekov, izločil je vsak osebni vpliv na pacienta, ki bi kakorkoli vplival na potek njegovih izpovedi, in končno je trčil ob nov faktor, ki je stopal od tedaj bolj in bolj v ospredje, to je: *analiza in razlaga sanj*. Zakaj spoznal je, da so *sanje v bistvu isto, kakor drugi simptomi neuroze*. Po njegovi metodi je začelo zdraviti vedno več zdravnikov (opozarjam samo na Abrahama v Berlinu, na župnika Pfisterja v Švici, Jonesa v Londonu, na Ferenzija na Madžarskem, na Junga, Bleulerja, Silbererja itd.) Od tedaj pa se je razširila tudi na druga kulturna področja, kakor na umetnost, socijologijo in zgodovino. In danes lahko rečemo, da je psihoanaliza postala važen faktor v sodobnem kulturnem življenju, ki pomaga reševati krizo, v katero je zabredel vsled svoje kompliciranosti moderni človek.

Hugon Turk

Slovenski znanstvenik v tujini

Dočim je bil naš slovenski rojak dr. Ivan Regen v širokem znanstvenem svetu že davno znamenit, je v domovini prodrli šele ob svoji šestdesetletnici v širšo javnost. In Slovenci smo lahko ponosni na tega znanstvenika: zoologa-fiziologa, saj piše univ. prof. dr. O. Koehler v kritiki njegovih del in spisov, da so »bewundernswert« in »beispiellos«.

Pa tudi njegova življenska usoda je nad vse zanimiva. V najubožnejših razmerah rojen v Poljanski dolini nad Škofjo Loko na Trati dne 9. decembra 1868, je okusil že kot otrok vso revščino, ki je trla ubogo mater s tremi sinovi v kmečki vasi. Oče je odšel na Laško za bornim zaslužkom kot pomožni zidar, ki so mu Italijani izpremenili še ime iz Režena v Regena.

Prve razrede osnovnih šol je obiskoval doma, potem pa je prišel v ljudsko šolo v Ljubljano, kjer se je nadaljevalo borno življenje, odvisno le od tuje dobrote. In tako je šel naprej skozi gimnazijo, ki jo je dovršil z maturo l. 1890. Pomanjkanje vseh sredstev ga je gnalo v teologijo, ki pa je ni dokončal; junško se je brez podpore pognal v valove življenja na Dunaj ter se posvetil naravoslovju z vso njemu lastno vne-

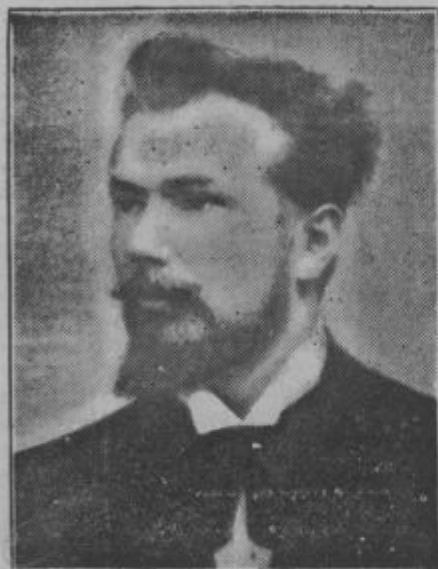
mo in vztrajnostjo. Koliko pomanjkanja bede in truda je prebil kot visokošolec, ve samo tisti, ki je izkusil sam na sebi vso usodo slovenskega dijaka - reveža. Toda on je vztrajal, stradal in študiral.

Na izredno marljivega in nadarjenega študenta so kmalu postali pozorni njegovi profesorji, posebno znameniti fiziolog dr. Exner, pri katerem je delal v njegovem laboratoriju. Ta veliki učitelj mu je bil prijateljsko naklonjen in po njegovem posredovanju je prišel dr. Ivan Regen kot domači učitelj v rodno multimilionarja in lastnika šlezij-skih premogokopov I. Gutmanna, kar se je izvršilo na uporabi klasičen način in proti volji Regena samega.

Vredno bi bilo obširneje popisati, kako se je siromašni dijak z vso silo upiral svoji srečni usodi, ki je bila odločilna za vse njegovo življenje in podarila znanstvenemu svetu znamenitega učenika - zoologa. V tej rodni hiši si je Regen pridobil v najstarejšem sinu W. Gutmannu ne samo velikega in zvestega mecena, ampak tudi resničnega prijatelja, ki mu je bil odtlej nepretrgano na razpolago pri vsem njegovem znanstvenem delovanju. Odnos se mu vrata velikih znanstvenih zavodov, ce-

lo velike dunajske znanstvene akademije.

Kot profesor-naravoslovec je dr. Regen služboval nekaj časa v Ober-Hollabrunnu pri Dunaju, a kmalu je prišel na Dunaj, kar je bilo za Slovence v takratni dobi nekaj prav posebnega in izrednega; poučeval je na gimnaziji v II. dunajskem okraju, kjer so mu bili predstojniki in tovariši zelo naklonjeni. Visoko so cenili njegovo znanstveno delovanje in imel je med njimi

Dr. Ivan Regen

prav izjemno stališče do svoje upokojitve l. 1918., ko mu je bila priznana polna pokojnina.

Poleg krajših poročil so izšla izpod njegovega peresa na podlagi mnogostevilnih eksperimentov in desetletnih opazovanj v naravi na njegovem lastnem velikem zemljišču pri Korneuburgu in mikroskopskih raziskav naslednja znanstvena dela, ki vsebujejo izključno zoološko fiziologijo. Ta dela so:

- l. 1903.: Neue Beobachtungen über die Stridulationsorgane der saltatoren Orthopteren. — Wien 1903. — Založil Alfred Hölder.
- l. 1905.: Physiologische Untersuchungen über Tierstimmen. — Založila ces. Akademija znanosti na Dunaju.
- l. 1906.: Untersuchungen über den Winterschlaf der Larven von Gryllus campestris L. — Izšlo v »Zoologischer Anzeiger«, Leipzig - Berlin.

- l. 1908.: Das tympanale Sinnesorgan von Thamnotrizon apterus Fab. ♂ als Gehörapparat experimentell nachgewiesen. — Založila ces. Akademija znanosti na Dunaju.
- l. 1909.: Kastration und ihre Folgeerscheinungen bei Gryllus campestris L. ♂. I. Mitteilung. — Izšlo v »Zoolog. Anzeiger«, Leipzig - Berlin.
- l. 1910.: Iste II. Mitteilung. »Zoolog. Anzeiger«, Leipzig - Berlin.
- l. 1911.: Regeneration der Vorderflügel und des Tonapparates bei Gryllus campestris L. — V »Zoolog. Anzeiger«, Leipzig - Berlin.
- l. 1911.: Untersuchungen über die Atmung von Insekten. unter Anwendung der graphischen Methode. — Bonn, založil Martin Hager.
- l. 1912.: Experimentelle Untersuchung über das Gehör von Lio-Gryllus campestris L. — V »Zoolog. Anzeiger«, Leipzig.
- l. 1913.: Untersuchung über die Stridulation von Gryllus campestris L. ♂. unter Anwendung der photographischen Registrirmethode. — Izšlo v »Zoolog. Anzeiger«, Leipzig.
- l. 1913.: Über die Anlockung des Weibchens von Gryllus campestris L. durch telephonisch übertragene Stridulationslaute des Männchens. — Bonn, založil Martin Hager.
- l. 1913.: Haben die Antennen für die alternierende Stridulation von Thamnotrizon apterus Fab. ♂ eine Bedeutung. — Založil Martin Hager v Bonnu.
- l. 1914.: Untersuchungen über die Stridulation und das Gehör von Thamnotrizon apterus Fab ♂ — Založila ces. Akademija znanosti na Dunaju.

Tedaj je prišla svetovna vojna in z njo velik presledek v izdajanju knjig in tiskanih poročil. Vse to se je nadaljevalo potem, znanstveno delo pa tudi med vojno ni počivalo, in tako so nadalje izšla naslednja dela:

- l. 1921.: Eine Nymphe von Gryllus campestris L. mit drei Cercl. — Izšlo v »Zoolog. Anzeiger«, Leipzig.
- l. 1922.: Die Entwicklung des Flügelgäders bei Gryllus campestris L. v »Zoolog. Anzeiger«, Leipzig.
- l. 1922.: Eine Membranhöhle aus der Leibesöhle von Lyogryllus campestris L. v »Zoolog. Anzeiger«, Leipzig.
- l. 1922.: Der Kropf von Lyogryllus campestris L. als Organ zur Aufnahme von Luft zur Zeit der Häutung. — Založila Akademija znanosti na Dunaju iz fonda Jerome in Margaret Stonborough.
- l. 1923.: Über die Orientierung des Weibchens von Lyogryllus campestris L. nach dem Stridulationsschall des

Männchens. — Založila Akademija znanosti na Dunaju.

I. 1924.: Anatomisch - physiologische Untersuchung über die Spermatophore von *Lyogryllus campestris* L. — V akademiji znanosti iz gori označenega fonda.

I. 1926.: Über die Beeinflussung der Stridulation von *Thamnotrizon apterus* Fab. ♂ durch künstlich erzeugte Töne und verschiedenartige Geräusche. — Akademija znanosti, gori označeni fond.

Ogromno je torej znanstveno delo našega rojaka v tujini, ogromen je bil

njegov trud v raziskavanjih, opazovanjih, eksperimentih in pri lastnoročnih konstrukcijah aparatov in mikroskopov, toda kljub šestim križem deluje dr. Ivan Regen na Dunaju neutrudljivo, vztraja po 10 in več ur pri drobnogledu in poskusih in vedno znova se mu odpirajo nova polja novega dela, novih ugotovitev in novega truda. Srčna njegova želja pa je, da bi njegovo življensko delo, ki ga je že dodelal, izdala Slovenska akademija znanosti, v kar »Bog pomozi«!

.....
Căsar Petrescu

Otrok polja

Na noben način nisem mogel pregovoriti kmeta Ilije Chiorula, da bi sedel vsaj za trenutek, dokler ne napišem priporočilnega pisma. Stal je pri mizi in neprestano gledal na polo papirja. Moje pisanje se je moralo zdeti njemu, nepismenemu, pravcata framažonska tajnost, ki se je ne sme dotakniti. Njegove dolge kosmate roke so mečkale klobuk in ponovno je opomnil svojega fanta, naj vendar miruje. Toda deček, ki mu je prešla plašljivost, je stopil h knjigam in omaram, otipaval kipe, ki so bili razpostavljeni po knjižnih stojalih ter si je ogledoval vse z začudenimi in poželjivimi očmi. Videl sem skozi trepalnice, kako je otipaval knjige in albume. Ko sem končal pismo, ki ga je Chiorul skrbno zavil v cunjo in ga nato vtaknil v usnjato listnico za pasom, sem šel z njim, da ju malo spremim na poti v vas.

Pod lipami, s katerih so padale še posamezne kaplje dežja, sem stopal počasneje, podal kmetu še nekaj nasvetov in mu obljubil svojo pomoč za časa dečkove učne dobe. Bil je ganjen in se je jecljaje zahvaljeval.

Deček je skakal pred nama, bosonog in brezbrizen, ter je s svojo naličco otepaval veje, da so nam kaplje škropile v oči in naju odvrnile od najinih misli.

To prirodno bitje, ki se je oddaljilo od očetove kože toliko, kolikor se oddalji piščanec od tonle peroti svoje matere, bo jutri brezobzirno vrženo v življenje. Vstopil bo v zavod v Jasviu, kjer so ga sprejeli, ker je tako sijajno odgovarjal pri sprejemnem iznitu. Še par dni in že bo sredi skrbi in dolže

nosti, ki se jih ne bo znebil nikdar več. Moje pismo ne bo mnogo olajšalo njegovega položaja. V svojih rožnatih letih nima niti pojma, kaj ga čaka.

Neštetokrat mi je rekel Ilija, kako srečen je in kako ga skrbi obenem. Učitelji so občudovali Petricove zmožnosti. Bil je zares nekaj posebnega v družini teh od dela uničenih, preprostih ljudi. Kakor krasen cvet med plevelom, kajti oče mi je priznal, da se nista ne on in ne njegova žena v nobenem oziru odlikovala.

Otrok je bil zanju dar božji, ki ju bo razveseljeval in v katerega sta imela v svojem mračnem življenju veliko zaupanje. Tam v šoli, sredi gosposkih otrok, se bo privadil boljšemu redu in pozneje si bo kot izobraženec pridobil ugled tudi v drugih slojih.

Vse to mi je razložil Ilija med gizenjem zrele travnate bilke, ki jo je bil utrgal ob poti. Med razgovorom je ljubeznivo gledal svojega potomca, ki sredi polja ni mislil ne na naju in ne na šolo.

Stopal sem s sklonjeno glavo ter poslušal očetovo izpoved. Sem pa tja sem se spomnil hladnega internata, na čigar hodnikih utihne vsak smeh, kakor hitro se prikaže strog vzgojitelj.

Mislil sem na dolge večere, ko se nagibajo zaspane glavice gojencev nad zamotanimi nalogami, na zvonec, ki budi otroke v ranem svitanju, ko so sanje še tako polne podob. Mislil sem na otožnost, s katero bo gledal kmečki sin skozi okno solnčni zahod, ki raztrese čez mesto modro mello. Naslo njen ob okno bo deček trnel v hrene nenju, ko bo videl gore, nejasne obrise

trdnjave in kolodvor, ki tako spominja na benečanske gradove, in na kolodvoru bo videl rdeče, modre in zelene lučke, goreče vzdolž železniških tirov.

In ko bo zavrisnila lokomotiva in se bo vlak, podoben neskončni plazivki, zavalil v daljavo, tedaj bo osroteli gojenec zahrepenel po polju in travnikih ter po rosnih potih med njimi, kakor po za večno izgubljenem paradižu. S kakšnim gnusom se bo vrnil k Pitagoru in Euklidu! Zasramovanje dobro gojenih in lepo oblečenih sogojencev bo še bolj zagrenilo njegovo srcece. Spoznal bo potrpežljivost, toda tudi zavist in sovraštvo.

Sin Ilije Chiorulă, ki ob nedeljah ne bo pričakoval v sprejemni dvorani našminkane in v dragocen plašč zavite matere, bo rastle med tujimi in mrzlimi stenami ko ponosen ujetnik. Ko se

bodo ob praznikih izpraznile dvorane in hodniki, ko bodo privilegirani tovariši smeli za par ur domov, kjer jih čaka dobrodušnost in božanje domačih, se bodo v sužnjem sinu, čepečem v strašni samoti na svoji klopi, rodile prve težke misli o bistvu življenja...

Te misli so me tako razžalostile, da se nisem mogel veseliti s kmetom.

★

Davi sem videl, kako sta se odpeljala.

Voz se je težko premikal. Z mehko culo v roki se je deček oziral, da pogleda še enkrat nazaj. Solnce je prodrlo belkasto meglo in je počasi poplavlilo bele hiše, vrtove in pozlatilo cerkveno kupolo. Deček je požiral z žejnimi očmi vas, dokler ni izginila za ovinkom...

A. M. Karlinova

Pridobivanje gumija na Malajskem

Ni moj namen pisati učene stvari o gumiju — to bi bil študij zase. Moj namen je zgolj dati nevesčaku preprosto in jasno sliko o pridobivanju in razpečavanju tega nad vse važnega trgovskega predmeta, onim, ki bi radi zvedeli kaj več, pa postreči z nekaterimi važnimi podatki o izvozu gumija, o omejitveni uredbi, ki je stopila v veljavo l. 1922, in besedo, dve o malce kompliciranem delavskem zakonu v Malaji.

Polotok med Vzhodno Indijo in Cochinchino, ki meji na severu na Siam, na jugozapadu pa na morsko ožino Malacco, tvorijo britska kolonija luk Penang, Dindings, Malacca in Singapore, nazvana «Straits Settlements»; dalje Nezedinjene malajske države Perlis, Kedah Kelantan, Trengganu in Johore, in naposled Zedinjene malajske države Perak, Selangor, Negri Sembilan in Pahang. Poglavitna bogastva teh pri nas malo znanih držav so v gumiju in kositru.

Med gumijevimi drevesi je tod najbolj čislana Hevea brasiliensis, ki je doma v Južni Ameriki; njena semena pa je bilo zaradi ljubosumnosti špansko-ameriških držav zelo težko dobiti. Šele l. 1876, so prinesli ta semena v Kew Gardens pri Londonu, kjer so z njimi napravili prve poskuse. Leta 1877

so poslali 2800 poganjkov na Ceylon, 24 pa so jih zasadili v botaničnem vrtu v Singaporu; toda sistematično in zgolj iz trgovskih ozirov so začeli saditi gumijevo drevo šele l. 1895.

Leta 1911, je bilo na polotoku že 964 nasadov, iz katerih se je izvozilo 23 milijonov 914.263 funtov kavčuka v vrednosti 5 milijonov 925.000 funtov šterlingov; zaposlenih je bilo 227.985 delavcev.

Leta 1922, je izvoz dosegel že 248.131 ton v vrednosti 18 milijonov 685.825 funtov; stanje delavstva je bilo tedaj 195.564 med njimi 150.000 Indijcev, 6020 Javancev, 32.260 Kitajcev in neznančno število drugorodcev.

Leta 1923 je bilo v Malaji 1945 nasadov s 371.941 delavcev. Zaradi uvoza boljših strojev in uvedbe modernih zdravstvenih naprav ter praktičnejšega načina dela se je število delavcev na zemljiško enoto znižalo.

Leta 1926 pa je bilo stanje z gumijevim drevesom zasadenega zemljišča v posameznih državah tole:

Zedinjene malajske države	1.140.000	oralov
Straits Settlements	295.000	"
Johore	450.000	"
Kedah in Perlis	185.000	"
Kelantan	33.000	"
Trengganu	2.000	"

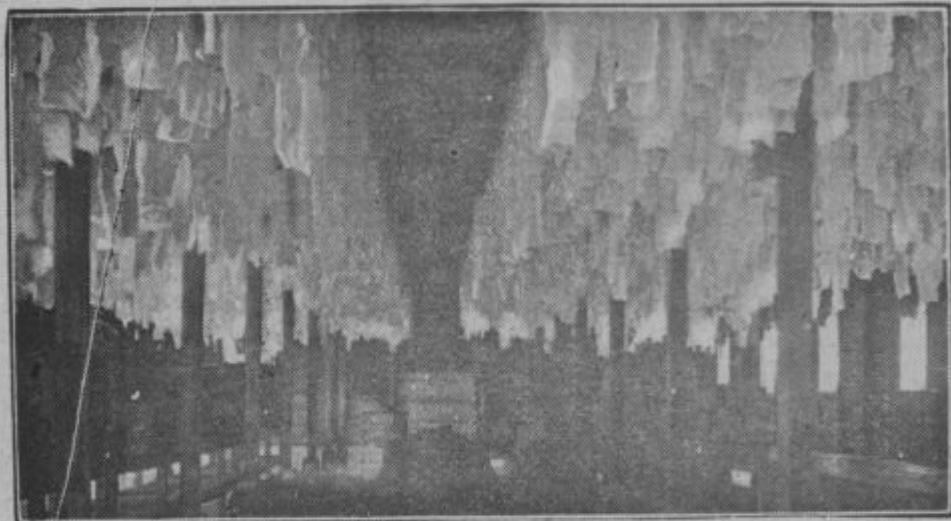
Skupaj 2.110.000 oralov obdelanega zemljišča.

V oktobru 1920 je prišlo do padca gumijevih cen, ki je bil mnogim ljudem tako zelo usoden: funt gumijs je izne-
nada padel na 52 centov in ogrozil ves
trg. Ta brezupni položaj je trajal do
junija 1921, ko so cene padle na 25
centov za funt: nadprodukcija je bila
zajezila trg in izvzemši manjša oscili-
ranja je ostal položaj še daleč v leto
1922 enako brezupen.

Tedaj pa so se zbrale umne glave in
po daljšem pregovarjanju se je rodil
tako zvani Stevensov načrt, ki ga je
podpiral tudi Maxwell, ena izmed naj-
večjih avtoritet na tem polju. Namen

načrta, drugi proti njemu; toda vsi, ta-
ko zagovorniki kakor protivniki načr-
ta, priznavajo, da je edino on rešil ma-
lajski gumi.

V juniju 1926 so plačali za funt 1.39
dolarja (1 straitski dolar je blizu 33
dinarjev); danes je cena padla že na
65 centov. Razumljivo je, da položaj ni
baš rožnat in da imajo trgovci malo
posla. Zlasti so v skrbeh Kitajci, ki
imajo zelo mnogo akcij. Okolnost, da
izvažajo z Bornea vedno več divjega
in polžlahtnega gumijsa, ni toliko važ-
na; zato je položaj koncem l. 1927, če-
prav v nekaterih pogledih ugoden, še
vedno nekoliko nejasen.

Sušenje gumijsa v tvornici

tega načrta je bil in je še vedno ome-
jiti produkcijo gumijsa ali bolje njegov
izvoz, tako da drevesom ne vzamejo
vsiega njihovega soka, nego le izvestno,
zemljišču primerno količino, ki jo je
seveda, če povpraševanje naraste, mo-
či stopnjevati. Od tedaj produkcija nič
več ne preplavlja svetovnega trga in
ne pritiska cew navzdol. Kot neposred-
na posledica teh ukrepov je cena po-
skočila za devet penc pri šilingu in za
štiri pence pri funtu.

Seveda so Zedinjene države Severne
Amerike reagirale in jele ostro napa-
dati gumijsovo zaporo; zapretilo so ce-
lo, da bodo tudi one uredile gumijsve
plantaže doma v Ameriki in na Filipi-
nih. V Malaji so nekateri za nadalje-
vanje Stevénsovega restrinkcijskega

Na drugi strani pa velja omeniti, da
je povpraševanje po gumijsvih pred-
metih vedno večje in da njihov pomen
stalno narašča; v Londonu so neko ce-
sto tlakovali z gumijsveo opeko in o
njej trde, da je neverjetno snažna, tiha
in uprav neuničljiva. Povsod so že na-
prodaj pogrinjala za stopnice z ljubki-
mi vzorci, ki so mnogo bolj pokojna,
čistejša in preprostejša od staromod-
nih stopniščnih preprog; sobne kopal-
ne kadi iz gumijsa, gumijsvi plašči,
obroči, žoge in čevlji, gumijsvi šotori,
lijaki in odeje, zdravstvene naprave,
vbrizgalke in predpasniki... kdo bi ve-
del našteti vse ono, kar se izdeluje iz
gumijsa? Pripravljanje gumijsa z žvep-
lom, ki mu daje večjo odpornost, je
konzum znatno povišalo, in čeprav je
trenutno cena dokaj nestalna, je dru-

gemu glavnemu produktu malajskih držav vendarle zagotovljena lepa bodočnost.

Delavske razmere so tod prav posebne. Malajske države se od vseh drugih dežel razlikujejo v tem, da domačini, ki jih v ostalem ni mnogo, nočejo delati, odnosno da je njihovo delo omejeno zgolj na obdelovanje riževih polj, na lov in ribarenje, nekoliko se tudi ukvarjajo z obdelovanjem kovin in s tkanjem. Zato je treba delavce uvažati iz sosednih držav, kar sili do posebno ugodnih pogojev. Že pred 40 leti je bila sklenjena pogodba z Indijo, ki je bila l. 1922 in 1923 znatno revidirana; po tekla je leta 1927. Delavce prepelje British India Steam Navigation Co. brezplačno v Penang, od koder jih porazdele med farmarje, ki morajo vsakega delavca prijaviti (kar velja po en dolar!) Moški delavci dobe v gorskih predelih 54 rupijskih centov na dan, v sredogorju po 52 in v nižavju po 50 centov, ženske po deset centov manj, otroci pa po 30 do 32 centov. Delavcem so brezplačno na razpolago po zdravstvenih predpisih zgrajene hiše, na vsaki farmi pa mora biti vsaj ranocelnik, če ne zdravnik. Noben delavec ni s pogodbo vezan na več kot mesec dni in če mu delo ne ugaja, ima pravico do brezplačnega povratka v Indijo. Vrh tega se mora farmar boriti z malimi naseljenci, ki mu skušajo z raznimi prevezami premamiti in odmamiti delavce. Vzlic temu mu plantaža donša toliko, da lahko izpolnjuje težke pogoje. Interese Indijcev na Malajskem zastopa od indijske vlade semkaj poslani Rao Sahib.

Leta 1922 je bilo v Malaji na plantažah 150.000 Indijcev, 6.020 Javancev (od tedaj skušajo njihovo izseljevanje preprečiti in zavirati), 32.260 Kitajcev in nekaj malega drugih orientalskih delavcev. Indijci se priseljujejo in izseljujejo v precejšnjem številu. V novembru 1926 je dopotovalo 6.258 Indijcev, domov pa se jih je vrnilo 4.124, mnogi med njimi le na kratek obisk.

Danes je na Malajskem 1.945 gumijevih plantaž, na katerih je zaposlenih okrog 400.000 delavcev.

Gumijeva ali boljše kavčukova drevesa nasade po 120 do 140 na oral, da ne gre pri boleznih korenin preveč dreves v izgubo. Od njih jih navadno ostane zdravih kakih sto, ki imajo lepe, trde, temnozeleno lepljive liste in svet-

losivo skorjo, ki jo narezovalci narežejo v obliki črke V. Narezovati je treba oprežno in z ostrim nožem, da drevesa po nepotrebnem ne raniš. Pod urezom privežejo na drevo porcelanasto posodo, ki jo snamejo čez nekaj ur. Najbolje je narezati drevo vsak drugi dan; da se rana zaceli, jo namažejo z raztopino voska in petroleja. Doba odpadanja listja je kratka; priporočljivo je takrat drevesom prizanašati.

Nadaljna težkoča utegne kmalu nastati pri sušenju zgnetenega in v plošče stolčenega gumija zaradi velike porabe lesa. Sicer nudi pragozd dovolj lesa, toda tudi skoro neizčrpne zaloge mora biti prej ali slej konec. Izračunali so, da so leta 1919 pokurili pri sušenju gumijevih plošč 220.000 ton lesa in sicer po eno tono za 185 funtov gumija.

Ko se sok strdi, ga zberejo in denej na nekaterih plantažah v cementne tanke, drugod pa v plitve emajlirane posode, ki gumiju baje bolje prija od tankov. Da se tanki ne okisajo — od tega se pojavijo na gumijevih ploščah (standard sheets) mehurji in gumi izgubi na vrednosti —, je dobro to cementno posodo večkrat umiti z redko formalinovo raztopino. Plošče, na katerih se tvori tako zvana «rja», so takisto manj vredne.

Izvoza gumija v suhih ploščah (sheets) je bilo do srede oktobra 1926 213.711 ton v vrednosti 403 milijone 806.630 straitskih dolarjev.

Ni čuda, da se počutje singaporskih prebivalcev ravna po naraščanju ali padanju gumijevih cen!

.....
«Kar sem nekoč doživel veselega, kar žallega, vse mi je bilo pesem; prijazen pozdrav, ljubezniv pogled, vse mi je bila pesem; in tudi bolečina, tudi ta mi je bila pesem, in ta še najslajša; ljudje so stali na polju, so se spogledali in so poslušali z veselim začudenjem. Meni so prepevale naše gore in naše doline, koder sem hodil, in moje srce je prepevalo z njimi; še kadar se je vesoljno nebo razlokalo, so bile solze biseri, ki so prepevali v pisani mavrici...»

Ivan Cankar: Podobe iz sanj.

TAJNOSTI PRASVETA

Značilne živali ledene dobe

II.

Da so velikanske živali s čekami, podobnimi slonovim zobem, v primeroma mladi dobi živele v Evropi in še bolj v severni Sibiriji, to je bilo ugotovljeno že v 18. stoletju. Veliko pa je bilo začudenje, ko se je prvič razglasila vest, da je iz sibirskega ledu izkopnela cela, še krvava slonova mrhovina s čekami vred. Buffon je v svoji veliki prirodznanski knjigi to vest na kratko označil kot bajko in drugi učenjaki so mu kar hitro pritrdjevali.

V začetku 19. stoletja pa so tungiški ribiči ob ustju Lene zopet našli tako mrhovino, ki je v Jakutsku bivajočemu

sto korakov od živali. Leta 1799, je Šumahov s svojo ženo obiskal tisti kraj, da poišče mamutove zobe, pri tem pa je v grudi ledu opazil brezoblično kladu. Leto pozneje je našel tam okostje mroža, klada pa je že bila brez ledu. Koncem naslednjega leta je popolnoma gledal iz ledu bok cele živali z enim čekanom. Nekaj starih ljudi pa je pripovedovalo, da so nekdanj na istem polotoku videli slično spako, kmalu nate pa je izumrla vsa rodbina tistega, ki jo je videl. To je poglavarja Tunguzov tako prestrašilo, da je zbolel. Ko je ozdravel, so ga vendar velikanski čekani tako mikali, da si jih je hotel prilastiti. Njegove želje so se uresničile šele proti koncu petega leta. Led med kopnim in mamutom je bil skopnel, žival je drsela proti kopnemu in obležala na produ. V marcu 1804. leta mu je odžagal oba zoba in jih zamenjal za blago, vredno 50 rubljev. Adams je dve leti pozneje žival našel na istem mestu, a popolnoma zmrcvarieno, ker so bili Jakuti porezali meso, da so ga dali psom. Ostalo so storili beli medvedi, volkovi, nenasiti in lisice, ki so imeli v bližini svoje brloga. Okostje pa je bilo še celo razen ene prednje noge. Glava je bila pokrita s suho kožo, eno uho dobro ohranjeno in pokrito s čopom ščetinastih las. Tudi oči so bile še ohranjene, kakor tudi možgani. Konec spodnje ustnice pa je bil odloдан, s kožo pokrite noge so imele še podplate. Šumahov je povedal, da je bila žival zelo debela in dobro rejena; trebuh ji je mahal do kolen. Ta mamut je bil samec z dolgo grivo na vratu. Telesna koža je bila skoraj vsa ohranjena. Bila je temno siva, pokrita z rdečkasto dlako in s črnimi ščetinami, ki so bile debelejšie od koniske žime. Adams je kožo odril in deset ljudi jo je komaj moglo prenesti; iz tal je dal pobrati dlako, ki jo je bilo za 35 funtov.

prirodoznancu Adamsu dala priliko, da je stvar ugotovil prav na tistem kraju. 7. junija 1806 je raziskovalec Adams odpotoval, da reši dragocene ostanke. 16. junija je prišel v vas Šogank in na koncu meseca v Kumak. Surko, kjer prebiva 40 do 50 tunguških rodbin. Tam se mu je pridružil poglavar Tunguzov, Osip Šumahov, ki je bil našel žival in je bil lastnik zemljišča. Koncem poletja je s svojim lovčim, tremi kozaki in desetimi Tunguzi potoval naprej v sanelj s severnimi jeleni in v dveh dneh so prišli do Ledenegega morja, kjer so se na desnem bregu Lene, na otoku Tamudu, ušatorili, samo nekaj

Tako se glasi poročilo o prvi znameniti naidbi mamuta. Od takrat so našli še več mamutov, ki so v vsakem oziru razširili naše poznanje živali, a samč še ena ura je bila tako srečna kakor

tista v letu 1806. — Skoro sto let po Adamsovi znameniti ekspediciji k ustju Lene, v letu 1901, so v jakutski guberniji zopet našli mamutovo telo s kožo in dlako, in sicer je bil takrat dr. Oto Herz, ki je po naročilu petrograjske akademije osvojil dragoceno najdbo za znanstvo. Strmo poboče rečice Beresovke, kjer so našli mamuta, je naslo-njeno na ledenik, poln lukenj in raz-pok, in v eno takih razpok je bila pad-la žival. Ker si je bila zlomila medenico in se tudi v notranjosti precej poha-bila, se ni mogla osvoboditi s svojimi močmi. Čas je pozneje nametal na od-prti grob debelo plast zemlje in nanjo vsadil borno rastlinstvo tundre, kakršno je doma v tistih severnih širinah.

Nihče ne ve, koliko časa je ležal si-birski mamut v jami. Ko je ekspedicija prišla na nahajališče, je glava molela iz groba, skoro popolnoma od roparic oglodana mesnatih delov. Med kočniki pa so še našli prežvečene ostanke zad-njega obeda, in tudi jezik je bil dobro ohranjen. Desni čekan je bil očitno izpadel že pred dolgim časom, levega pa je bil Lamut, ki je bil našel žival, odnesel in zabarantal, na srečo pa so ga mogli še izslediti in odkupiti. Za čuda dobro je bilo ohranjeno ostalo telo z vsemi svojimi deli. Meso je v naravni ledenici ostalo tako sveže, da so ga psi hlastno žrli. Mišice in žile so po večini lahko skrbno pripravili in ohranili, in z večjo množino strjene kr-
vi so celo lahko kemično ugotovili krvno sorodstvo mamuta z indijskim slonom! Vsa koža živali je bila pokrita z gostim kožuhom rjavo rdečih kocin, ki so bile spredaj na prsih 50, sicer pa 25 do 30 cm dolge. Pod kožo pa je bila druga uspešna bramba proti mrazu, 9 cm debela plast masti. Rep, o kate-rega obliki in dolgosti se je do takrat različno ugibalo, je bil 35 cm dolg in se je končeval v čop resaste dlake, ki je bil skoro prav tako dolg. V želodcu je bilo 57 funtov zadnje krme, obstoječe iz trav in cvetočih rastlin.

S temi mamuti je bil pračlovek lede-ne dobe v najmanj tako ozki zvezi ka-kor z bizoni in njih sorodniki. Sicer bi ne bil mogel slike teh živali tako živo in naravno ovekovečiti na stenah svo-jih jam. Mamut je bila njegova naj-večja in najponosnejša lovska žival, ki pa se ima v Evropi seveda samo njemu zahvaliti za pogin. Kljub svoji oblastni velikosti in silnim, strah vzbujajočim

čekanom prav za prav popolnoma ne-škodljive, od rastlin živeče živali so ži-vele kot vsi sloni družno in malih čre-dah in so jih ljudje še precej lahko lovili v izkopane jame. Ker je bilo me-so teh živali jako okusno in so se njih kosti in zobje dali s pridom porabiti za marsikaj, ni čudo, da so jih pridno lovili. Saj so našli na enem samem ta-borišču pračloveka v Mont Dolu na se-vernem Francoskem 758 kočnikov slo-na iz ledene dobe. Ko so se tajajoči se ledeniki najpoznejše ledene dobe po-časi in končno umaknili proti severu, je bil v močno obljudeni severno za-padni Evropi mamut že skoro iztreb-ljen in brčkone ni bilo več dolgo po-tem, ko je tudi v srednji Evropi zad-njemu ponosnemu rilčarju bila zadnja ura. Skozi Rusijo pa so še tisočletja pozneje potovale mogočne črede ma-mutov, in v Sibiriji, svojem zadnjem zavetišču, so se živali brčkone že pred 15.000 leti upirale usodi. Število če-kanov, ki so od takrat, ko so se Rusi pričeli naseljevati v Sibiriji, kot «oka» menela slonova kost» prišli v promet, je Middendorff zračunil za bivošo last najmanj 200.000 živali, in še vedno gre po svetu slonova kost iz skoro neizčrp-ne zakladnice. Bizonova žaloigra ni bi-la na svetu nič novega. Že mamuti so jo doživeli poprej, čeprav usoda ni s tako grozno naglico drvela preko njih, ker takratni lovec ni bil zadostno obo-rožen. Tudi ponosni velikanski jelen (Megaceros euryceros), ki je imel ro-govje, od enega konca do drugega po-vprečno tri in pol metra široko, in čigar okostja se v velikih množinah dobivajo v irlandskih močvirjih, je moral biti v predzgodovinskem času že iztrebljen. Velikanski jelen, ki je nosamezno na-stopal tudi izven Irlandije v srednji Evropi, v Rusiji in Italiji — je bil oči-vidno manj skromen in oihčen kot nje-govi mnogo manjši, a odpornejši sorod-niki, severni ieleni, ki so se mogli v le malo drugačnih notomeh ohraniti do danes v polarnih krajih. Rač oni, ki so bili brez dvoma prave živali led-ne do-be in so bili v natožnem stiku s pračlo-svekom, pa so v naših ožeh popolnoma izgubili značaj živali pradobe. Njih no-doba nam je preveč znana, je preveč podobna podobi drugih jelenov, da bi nas mogla takoi spominjati davne pre-teklosti. Isto velja o pižmovem volu (Ovibos moschatus), ki si je kot čudna sreda med govedom in ovco tudi zbral za domovino najvišji sever, brezupne

mahovite in lišajaste tundre Severne Amerike in brezljudno Grenlandijo.

Kar nam med životinjami dandanes najposrednejše čara pred oči praset z njegovo čarobnostjo, to so bizoni, zadnji, čez ves svet raztreseni eksemplarji zooloških vrtov. In prav njim je danes že vtisnjen mrtvaški žig! Ko še ti izumro, ne bo nič več živega, kar bi bilo njim podobno. Knjige, slike in mrtve kosti bodo prihodnjim rodovom še oznanjale nekdanje življenje njih, ki so poginili, sami pa ostanejo zbrisani s skriljne ploščice življenja. Zbrisani ka-

kor mamut, kakor nosorog praset; zbrisani kakor velikaški jelen, kakor jamski lev, jamski medved, kakor jamski tiger in jamska hijena, s katerimi se je boril pračlovek. Oglejte si jih v zooloških vrtovih, te umirajoče bizone, in pokažite jih otrokom, ki jih v nekaterih desetletjih morda ne bodo več videli. Zadnji so, ki iz minulih dni taubaškega človeka še pozdravljajo s danjost, zadnji starega in velikega rodu.

Po K. W. Neumannu — Al. B.

Vladislav Fabjančič

Imena ljubljanskih ulic, trgov in cest

(Dalje)

L. 1896. je bil večji del Vodmata inkorporiran ljubljanski mestni občini. 7. maja 1898 je predlagal župan Hribar za vodmatske ulice naslednja imena: Vodmatska cesta (»da se tako

je nekaj časa služboval za kaplana pri Sv. Petru in čegar lepa povest »Sreča v nesreči« se deloma vrši tudi na vodmatskem ozemlju«). Japljev trg (»po pisatelju in pesniku Juriju Japlju, ki je

Valvazorjeva rojstna hiša na Starem trgu 4. Slika prikazuje nje-
no zadnjo stran, kakor
se vidi z nasprotnega
brega Ljubljane.

ohrani tudi nadalje še sedanje ime tega dela mesta«). Stara pot (»ker v resnici najstarejša izmed vseh vodmatskih ulic«). Ciglarjeva cesta (»po zaslužnem pisatelju Janezu Ciglarju, ki

kot kurat Schillingove ustanove tudi služboval pri Sv. Petru«). Karbonarijeve (oz. Ogjarjeve) ulice (»po slavnem našem rojaku dr. Ogjarju, ki je kot sloveči zdravnik l. 1686. prišel v

Moskvo in na dvor carja Petra Velikega, s katerim je prepotoval potem vso zapadno Evropo...»), Kumerdejeve ulice, Zupanove ulice (»po pesniku in pisatelju dr. Jakobu Zupanu, ki je nekaj časa služboval za kapana pri Sv. Petru«), Ravnikarjeve ulice (»po rodoljubnem škofu in pisatelju Matevžu Ravnikarju«). Jenkove uli-

nu Staniču¹⁾ in Lipičeve ulice (»po znamenitem zdravniku dru. Franu Viljemu Lipiču, ki je l. 1831. izdal topografijo Kranjske in zlasti mnogo pisal tudi o podnebju ljubljanskem«).

V istem dopisu na policijski odsek pa je Hribar svetoval, da bi »se preimenovala nekaterim ulicam in sicer imena, ki sedaj vsled spremenjenih razmer ni-

TRG PRED STARO SENTJAKOVSKO CERKVIJO, ki sta ga oklepala od ene strani reduta, od druge jezuitski samostan. Pred cerkvijo je bil postavljen spomenik Matere božje, ki pa je danes prestavljen na Sv. Jakoba trg, pridobljen po požaru l. 1773.

ce (»po slavnem našem liriku Simonu Jenku«), Primičeve ulice (»po pisatelju in prvem javnem učitelju slovenskega jezika Janezu Nep. Primicu«), Na zavrtih (»ker ta pot pelje za vodmatskimi vrtovi do pomerijske meje«), Staničeva pot (»po slavnem turistu ter pesniku in pisatelju Valenti-

kacega pravega smisla več nimajo«. Taka so se mu zdela: Gledališka stolba, ki naj bi se prekrstila v Gallusovo stolbo (»po slavnem našem sklada-

¹⁾ Da se da Staniču kaka ulica, je zaprosilo Slovensko planinsko društvo z vlogo z dne 7. aprila 1897.

telju Jakobu Petelinu Gallusu); Špitalske ulice (ki »nimajo nikacega smisla več, ker v teh ulicah že davno ni bolnišnice,«) naj bi se imenovala »Meščanske ulice« (po poslopju meščanske imovine); Dožje ulice, ki naj bi se nazvale Dalmatinove ulice; Streliške ulice naj bi se prekrstile v Linhartove ulice (»po prvem slovenskem dramatik in kranjskem kritičnem zgodovinarju Antonu Linhartu«) in Žitni trg v Ambrožev trg (»spomin na prvega slovensko-narodnega župana ljubljanskega«).

Končno je Hribar predlagal še take imena »onim ulicam, ki bodo nastale vsled gradnje pravosodnega poslopja na posestvu Českovih dedičev: Miklošičeva cesta za »cesto, ki bo do od Marijinega trga peljala mimo pravosodnega poslopja...«; Pravosodne ulice za »ulice, ki bodo s to cesto paralelne na drugi strani pravosodnega poslopja«; Langusove ulice za »ulice, ki bodo paralelno s sedanjimi Dolgimi ulicami pred glavno fasado pravosodnega poslopja vezale Dunajsko cesto s Kolodvorskimi ulicami«.

Na seji občinskega sveta 8. junija 1898 se je izmed Hribarjevih predlogov sprejelo imenovanje Miklošičeve ceste, Dalmatinovih ulic, Cigaletovih ulic in Ambroževega trga. Ulica pred Justično palačo pa ni dobila imena »Pravosodne ulice«, kakor je želel Hribar, in tudi ne »Koseskega ulice«, kot je svetoval odsek, marveč se je na predlog dr. Krisperja nazvala Sodnijske ulice. Rešena so bila novega krsta tudi stara imena: Špitalske ulice, Streliške ulice in Gledališka stolba. Glede vodmatskih imen pa se je sklenilo, da se vrnejo policijskemu odseku »v novo posvetovanje v sporazumu z vodmatskim prebivalstvom«.

Policijski odsek si je »na lici mesta ogledal vse ulice in ceste v Vodmatu in ker pri prebivalcih ni našel nobenega imena«, je predlagal sledeče nazive, ki se od Hribarjevih precej razlikujejo: Zaloška cesta, Stara pot Bohoričeve ulice, Vodmatski trg, Cegnarjeve ulice, Zalokarijeve ulice, Ravnikarijeve ulice, Jenkove ulice, Japljeve ulice, Na žavrtih, Za bolnišnico, Vojaške ulice in Poljska cesta. Vsa ta imena so bila odobrena na občinski seji 15. julija 1898. 23. decembra istega leta so

bile na predlog občinskega svetnika Zužka krščene Gorupove ulice.

Za Vodmatom so prisle na vrsto Prule, kjer so bile projektirane nove ulice in je stalo že nekaj hiš. Župan Hribar je nasvetoval imena: na Prulah, Privoz in Sredina (»da se uveljavi tudi kako ulično ime po načinu, kakor narod sam imena daje«). Daje je predlagal za tri ulice v obližju Sv. Kristofa imena: Pokopališke ulice (med katoliškim in protestantskim pokopališčem), Linhartove ulice in Vodovodna cesta ter za tivolski kompleks skupno ime Pod turnom (»kakor se je to posestvo imenovalo, dokler ga jezuitje niso prekrstili v Tivoli«). Policijski odsek je usvojil vse te predloge, le da je mesto Pokopališke ulice nasvetoval naziv Za pokopališčem. Vrh tega je krstil Holzapfellovo ulico v Vodmatu in še enkrat Veliki in Mali stradon. Občinski svet je sprejel vse odsekovske predloge na seji 22. junija 1899.

16. decembra 1903. je Hribar zopet priporočal, da se krsti cela vrsta novih ulic v Trnovem tik Kolesije: Kopališke ulice (zaradi bližnjega kopališča) in Zeljarske ulice (zaradi »obrta, katera daje prebivalcem trnovskega in krakovskega predmestja dokaj zaslužka«); pri Rakovniku: Galjevičeva (»po jarku Mali Galjevec«) in Rakovniške ulice; blizu nove druge državne gimnazije: Ulice stare pravde in Ilirske ulice; v bližini Škofjih ulic: Ungnadove ulice in Šilingove ulice; ob Tržaški cesti: Tobačne ulice (»da se tako izrazi njihova lega ob tobačnej tovarni«). Na bičevju (»ker se po katastru vsa tamošnja okolica imenuje »Bičevje«) in Lepi pot (»ker se ondodna steza za pešce že od pamtiveka tako imenuje«); končno za novi trg poleg sv. Petra cerkve: Sv. Petra trg. Občinski svet je na seji 31. decembra 1903. sprejel vsa predlagana imena razen Ungnadove in Šilingove ulice, ki sta dobili naziv: Vrhovčeva in Ilirska ulica, dočim se je na Pollanah sprejel še danes veljavni naziv Strossmajerjeve ulice.

Na slavnostni seji ob Stritarjevi 70 letnici so dobile na Hribarjev predlog starodavne Špitalske ulice novo ime Stritarjeve ulice. 6. junija istega leta pa so bile tudi po županovem nasvetu krščene poti in prostori na

Gradu: Za ograjami, Na ovinkih, Razgledna steza, Vozna pot na grad, Osojna pot, Osojna steza, Grajski dvored, Na zračnem, Na utrdbah, Regaljev log in Orlov vrh, 4. decembra 1906 je bil sprejet Hribarjev predlog o imenovanju Janez Trdinove ulice, 11. junija 1907 pa se je določilo ime Trgu Taboru, kot je županu svetoval mestni arhivar Aškerc.

L. 1905. so se Spitalske ulice prekrstile v Stritarjeve, 12. novembra 1908 je nasvetoval Aškerc, naj se odsej »rabi na novih tablah dosledno le singular: ulica, ne pa plural: ulice... že z ozirom na druge Slovane...« To stališče je obveljalo.

Na občinski seji 4. januarja 1910 so se sprejeli zvečine na predlog župana Hribarja še sledeči ulični nazivi: Samotna ulica (nasproti pokopališču sv. Krištofa proti kurilnici državne železnice), Zelena pot (ki križa cesto v mestni log), Savska cesta (ki se odcepi od sv. Martina ceste proti novemu pokopališču), Večna pot (ker tvori začetek že od nekdanj tako imenovane poti, ki pelje od Lassnikovega križa skozi gozd v Koseze), Pot v Rožno dolino, Glinška ulica (»ki veže za tobačno tovarno Tržaško cesto s tirom južne železnice«), Ulica rimske legije (»spomin na rimske legije, ki so v starej Emoni imele torišče na svetu, po katerem popelje ta ulica«), Ivan Murnikova ulica (»ob zapadni strani državne obrtne šole in sicer v priznanje zaslug, katere si je le-ta pridobil za razvoj obrtnega šolstva na Kranjskem«), dr. Valentin Zarnikova ulica (v popisu njegovih zaslug se med drugim omenja, da je l. 1882. stavil v občinskem svetu predlog glede uvedbe slovenskega uradovanja), Obrtna ulica ob severni strani obrtne šole, Pot na Rakovo jelšo (»ki se od Opekarske ceste pri mostu čez Mali graben odcepi na Rakovo jelšo«), Cesta dveh cesarjev (»v spomin na kongres l. 1821. ob kateri priliki je bil sezidan cesarski paviljon v ta namen, da se je vladarjem — pred vsem avstrijskemu cesarju in ruskemu carju — ki so se sešli v Ljubljani ter prisostvovali v Mestnem logu lovu na race priredil v tem paviljonu zahtek) Pot na Pasji brod (»ki vodi od Glinic proti Pasiemu brodu«), Mala steza (»i veže sv. Petra cesto in Ilirsko ulico med Počivalnikovo in Čer-

netovo hišo«), Marmontova ulica (na Murju, v spomin na Napoleono-vega guvernerja v ilirskih deželah), Gajeve ulice* (»zato, da se Ljubljana oddolži krajevskemu Zagrebu, ki je jedno odnottih ulic krstil za Vodnikovo ulico«), Hrvatski trg (»trg pred sv. Petra cerkvijo... iz hvaležnosti občinskemu svetu zagrebskemu, ki je jedno svojih ulic prekrstil v »Slovenske ulice«... in ker »vanj usti ilirska ulica«), Slovenski trg 3, Stanko Vrazov trg⁴ (bivši trg »Pred kasarno«). Končno se je sklenilo, da naj »Hradeckega vas obdrži svoje historično ime ter da se podaljša Jenkova in Gorupova ulica. Predilna ulica pa se je prekrstila v Pražakovo.

Na občinski seji 15. februarja 1910 so se sklenili zopet nekateri novi ulični nazivi, in sicer: Korytkova ulica (v spomin na »melanholičnega prijatelja« Prešernovega, ki »je prvi začel zbirati ter je tudi izdal slovenske narodne pesmi«), Anton Knezova ulica ob evangelijski cerkvi (»v spomin na plemenitega mladeniča, ki je v svoji oporoki vse svoje premoženje volil v narodne namene«), Med hmeljniki pred novim pokopališčem (po Janeževih hmeljniki⁵), Ahacijeva cesta (med Zaloško cesto in Prisojno ulico, ki se je prej celotno zvala sv. Martina cesta). Na isti seji se je prekrstila Pristavška ulica v Karol Kotnikovo ulico, 19. aprila 1910 pa Obrtna ulica v Nadvojvode Evgena ulico.

4. julija 1910. je dobila na predlog obč. svetnika Milohnoje ime Fran Gestrinova ulica (»novo projektovana ulica čez nekdanje Gestrinovo posestvo«).

V izredni javni seji 30. avgusta 1910 se je na predlog obč. svetnika dr. Oražna soglasno sklenilo, »da naj se Gosposka ulica v priznanje zaslug, ki si jih je g. župan pridobil za mesto,

* Hribar je za današnjo Gajevo ulico predlagal ime »Peter Preradovičeva ulica«.

² Župan je predlagal naziv »Narodnega preporoda trg«.

³ Župan je predlagal prekrstitev Predilne ulice v Stanko Vrazovo, »da bi se nasvetu profesorja Ilesiča in drugih rodoljubov ustrezelo«.

⁴ Župan Hribar je predlagal naziv »Vsesvetska ulica, ki naj označuje navado splošnega obiskovanja grobov o vseh svetih«.

poslej imenuje: Ivan Hribarjeva ulica». Ta sklep je razveljavil 9. decembra 1910 deželni odbor na pritožbo Ivana Steteta in Ivana Kregarja z motivacijo, da »ni umestno, da bi se staro zgodovinsko ime te ulice opustilo« in »ker ima bivši ljubljanski župan Ivan Hribar že »Hribarjev gaj« v Trnovem...«

2. aprila 1912 so krstili Trubarjev park, 7. junija 1912 pa je obč. svet prekrstil Grubarjevo cesto v Nadvojvode Friderika cesto. Na seji obč. sveta 12. novembra 1912 se je sklenilo »ulico, ki bo nastala za cesarja Fran Josipa jubilejnim gledališčem med Igriško ulico in Gradiščem« imenovati Cesarja Avgusta ulico^{*} ter stezo med hišo Jakobine Kastner in »Tonhalle« Kratko stezo.

14. novembra 1912 je stavil obč. svetnik Ivan Štefe samostojni predlog, naj se »v proslavo slavnih zmag balkanskih narodov nad Turki nekatere ulice imenujejo po krajih, ki so proslavljeni z junaškimi dejanji naših balkanskih bratov. To vlogo je župan dr. Tavčar rešil 1. maja 1916 takole: »Ker z ozirom na svetovno vojno 1914.-1916. zadeva ni več aktualna dogovorno z gospodom predlagateljem — k aktom!

14. novembra 1913 je določil občinski svet naslednja imena za ceste in štradne na llovici: Peruzzijeva pot, Jurčkova pot, Galjevica, Ilovški štradon, Urščev štradon, Lahov štradon, Mihov štradon, Jesihov štradon, Knezov štradon, Na Požaru, Orlovo Brezje in Pod debelim hribom. V svojem poročilu na odsek je župan dr. Tavčar pripomnil, da se je »pri izbori teh imen v prvi vrsti oziralo na uže obstoječa imena«.

Na seji 6. junija 1916 se je krstila Zadržna ulica ob Tržaški cesti (mimo novozgrajenih hiš železničarske stavbne zadruge).

Po prevratu je bilo seveda najnujnejše, da se odpravijo ulična imena, ki so spominjala na dobo hlapčevanja Habsburžanom. Takih imen se je v Ljubljani sčasoma precej nabralo. S čiščenjem se je začelo 14. decembra 1918, ko je občinski svet sklenil na predlog dr. Tav-

čarja prekrstitev Cesarja Jožefa trga v Trg kralja Petra I. ista seja je odobrila tudi preimenovanje Slovenskega trga v Trg I. decembra. Ta sklep pa se ni izvršil.

14. januarja 1919 se je sklenilo skhcati »anketo, ki naj določi casu primerne imenovanja«. Pod te ankete je bil naslednji sklep občinskega sveta na seji 15. julija 1919: Franca Josipa cesta se prekrsti v Aleksandrovo cesto. Franca Josipa cesta v Siski v Frankopansko, Elizabetna v Zrinskega cesto, Cesarja Josipa trg v Krekov trg, Nadvojvode Evgena cesta v Aškerčevo, Nadvojvode Friderika cesta v Za gradom, Marije Terzije cesta v Gosposvetsko, Francevo nabrežje v Cankarjevo, Cesta na Rudolfovo železnico v Cesto na gorenjsko železnico, Kuhnova cesta v Vojvode Mišiča cesto in Karolinska zemlja v Lžansko cesto. Ob isti priliki so bili prekrščeni tudi mostovi, ki so nosili imena Habsburžanov, povrh pa še Nova ulica v Krsnikovo in Slovenski trg v Kralja Petra trg.

Velika stavbna delavnost zadnjih let je ustvarila množico novih ulic, poleg tega je bilo treba prilagoditi Šiško ljubljanskemu sistemu. Zato je 12. julija 1923 krstil občinski svet 46 novih ulic in cest ter predrugačil 49 imen. 11. decembra 1926. je vladni komisar Mencinger določil 6 novih uličnih imen. 13. novembra 1928 pa je občinski svet odobril nazive za 55 novih ali novoprojektiranih ulic in izpremenil 10 dosedanjih imen.

Danes imamo potemtakem v Ljubljani 478 ulic, cest in trgov, dočim jih je bilo l. 1876., ko se je prvičrat uradno določilo ime za vse ljubljanske ulice, samo 138. V dva in petdesetih letih smo tedaj pridobili celih 340 novih ulic, trgov in cest.

(Konec)

.....

Slovensko ozemlje v Jugoslaviji obsega 16.197 km², to je za polovico samostojne države Holandije ozir. Albanije, prebivalcev pa ima 1.056.000, to je toliko, kakor v republiki Estonski.

Meje Jugoslavije objemajo površino zemlje, ki se razprostira preko 248.987 kvadr. kilometrov, to je nekako 40-ega dela Evrope ali skoraj polovice Balkanskega polotoka.

* Po predlogu nemškega obč. svetnika Hermana Brandta, da se počasti cesar Augustus, ki je l. 34 pr. Kr. povzdignil Lomono v rimsko mesto.

Ivan Podržaj

Petek Petra Senena

Peter Senen, delavec v Rosensteino-vi tvornici, si je obrisal roke ob hlače in stopil v ravnateljstvo pisarno.

— Gospod ravnatelj . . .

— Kdo je zopet tu? Franc, kaj sem naročil? se je nejevoljno obrnil ravnatelj, iskajoč z očmi slugo.

Ko je zagledal Petra, je zagodrnjal in pomaknil naočnike prav na rob nosu.

— Gospod ravnatelj, prišel sem, da vas . . .

— Kdo te je poslal in sedaj?

— Saj vas ne bom mudil . . . samo trenutek, gospod ravnatelj . . . prišel sem v nujni zadevi . . .

— Tako? Sredi dela? To je vendar nedopustno.

— Moral sem, kajti po delu bi vas ne dobil in če bi vas dobil, bi bilo prepozno.

— Kaj ne veš, da sprejemam prošnje in pritožbe samo ob torkih? To je vendar nedopustno!

— Ampak . . . danes je šele petek.

— To vem sam. Zakaj nisi prišel v torek?

Peter se je grenko nasmehnil in molčal.

— Kam pa pridem, je nadaljeval ravnatelj, če bi poslušal vsakih pet minut prazne pritožbe.

— Nisem prišel, da se pritožim. Danes še celo ne.

— Saj bi bilo tudi zaman.

Peter je uvidel, da mora na dan z resnico.

— Gospod ravnatelj, otrok mi je umrl . . .

— Kdaj? je vprašal ravnatelj brezčutno in pogledal Petra čez naočnike.

— Davl, je odgovoril Peter z otožnim glasom.

— Tako? In kaj bi rad? Saj imate za take slučaje svoj podporni sklad.

— Da, imamo ga.

— Torej?

— Prišel sem povedat, gospod ravnatelj . . .

— Lepo je to in v redu, je pripomnil suhoparno ravnatelj in zaklical skozi odprta vrata v sosedno sobo:

— Gospod Lerchenfeld!

In pritekel je eleganten mladenič ter se postavil z beležnico v roki pred ravnatelja.

— Gospod Lerchenfeld, smrten slučaj! Registrirajte! je zapovedal ravnatelj, in obrnjen proti Petru vprašal:

— Kdaj bo pogreb?

— Jutri popoldne.

— Ali ste razumeli? Zabeležite si! Registrirajte tudi v knjigi za doklade na otroke! Ali ste razumeli?

— Sem, gospod šef, je rekel mladenič in hotel oditi.

— Počakajte vendar!

Peter je stal za vrati. Žalostne so bile njegove oči in žalostna je bila njegova duša. Razumel je besede, ki sta jih govorila ravnatelj in uradnik v tujem jeziku, ni pa mogel razumeti njune brezbriznosti za njegovo bol in težko mu je bilo v srcu.

— Kako ti je ime? ga je vprašal ravnatelj.

— Peter Senen.

— In otroku?

— Remigij, je odgovoril Peter in pogledal v stran.

— Ali ste si zabeležili? je vprašal ravnatelj uradnika.

— Sem, gospod šef.

— Koliko imaš še otrok?

Peter je sklonil glavo in vzdihnil:

— Nobenega več . . .

— Kako dolgo si že pri nas?

— Od začetka.

Ravnatelj je stopil k uradniku, pogledal v njegovo beležnico in ga vprašal:

— Ali ste razumeli? Vse?

— Vse, gospod šef.

— Kaj je danes? se je vprašal zamisljeno ravnatelj in stopil par korakov po sobi.

— Petek, gospod šef, je odgovoril uradnik.

— Res, danes je petek. In jutri je sobota.

In obrnjen proti Petru je rekel z dobrohotnim glasom:

— Jutri dobiš še vse.

Peter je pokimal in čakal.

— Stvar je rešena! je odslovil ravnatelj Petra, ki je molčal in gledal vanj.

— Ne, gospod ravnatelj, stvar ni rešena, je naenkrat spregovoril Peter.

Ravnatelj, ki je bil že sedel k svojji mizi, je vstal, se obrnil in rekel s trdim glasom:

— Si že opravil!

Petru se je stisnilo srce, skrčijo je pest, pa se je premagal in dejal mirno:

— Nisem prišel zaradi denarja . . .

Komaj je to izrekel, so se odprla vrata in v pisarno je planila siromašno oblečena ženska in se oklenila Petra.

— Peter, Peter! je klicala in jokala. Peter, moj ubogi Peter!

Ravnatelj se je vrtel po sobi, tleskal z rokama in kričal skozi vrata:

— Franc, Franc! . . . Verfluchter Kerl! . . .

— Matil! je spregovoril Peter z glasom, ki je razodeval obup in jezo obenem, matil, pojdiva odtod!

— Peter, moj ubogi Peter . . . zakaj si šel? Zakaj? . . . Kako te je klicala in pričakovala . . .

In šla sta, mati in sin, tesno objeta v veliki boli.

— Kaj se je zgodilo? Zakaj vse to? se je čudil ravnatelj, ko je videl gručo delavcev in delavk, ki so hiteli na opoldanski odmor, pa so postajali na hodniku in na stopnicah ter pomilovali Petra.

— Otrok mu je umrl in ženo je izgubil, revež! se je oglasila delavka.

— Reveži! so ponovile za njo vse in gledale v tla.

— Tako, tako . . . je rekel ravnatelj, zapri vrata in zaklical:

— Gospod Lerchenfeld! Registrirajte smrt žene Petra Senena! . . . So wass! . . . Der ganze Vormittag ist hin! . . .

Ante Gaber

Narodna galerija ob svoji desetletnici

K njeni otvoritvi v Narodnem domu

Že l. 1894. je začela Slovenska Matica izdajati obširno Glaserjevo Zgodovino slovenskega slovstva, eno leto pozneje pa monumentalno Štrekljevo zbirko Slovenskih narodnih pesmi, ki ji je sledila l. 1903. Simoničeva Slovenska bibliografija. Razen naštetih del je pa o zgodovini našega slovstva izšlo še vse polno raznih razprav in knjig, pa tudi o naši politični zgodovini so nas poučevali članki v Izvestjih muzejskega društva. Grudnova Zgodovina slovenskega naroda ter druga publikacija le o zgodovini naše likovne umetnosti nismo vedeli še pred nekaj leti skoraj nič.

Edvard vit. pl. Strahl in sedaj že 78-letni njegov sin Karel sta v svojem gradu v Stari Loki zbrala večinoma po Gorenskem in v Ljubljani lepo galerijo slik, ki le bila do Narodne galerije edina pomembnejša zbirka v naših krajih nastalih umetnin. Zbiral je sicer tudi muzej, ki pa ni imel dovolj sredstev, da bi bil svoje zbirke uspešno izpopolnjeval. Prav tako se le godilo nekdanjemu Historičnemu in poznejšemu Muzejskemu društvu, čeprav sta kakor tudi Društvo za krščansko umetnost, rešila mnogo važnih stvari, ki se za nje pri nas razen redko posejanih ljubiteljev in zbiralcev, dolgo ni zanima, n'hče drugi kakor tuji trgovci z antikvitetami in tuji muzeji.

Ko so pa mladi slovenski umetniki ustanovili Slovensko umetniško društvo in začeli prirejati umetnostne razstave, je v kratkem oživel tudi zanimanje za domačo umetnost sploh. Mestna občina ljubljanska in kranjski deželni odbor je na razstavah pokupil lepo število slik sicer v glavnem da na ta način podpre slovenske umetnike, v drugi vrsti pa tudi zato, da se njih dela zberò in ohranijo. Vsi oni, ki so nekdanje nakupe del naših impresionistov v zadregi opravičevali, češ da so to le podnove, se danes spreobrnjeni ponosno trkaio na prsi, da so narodu rešili nallenša dela slovenske umetnosti. Če hočemo biti objektivni, moramo priznati, da naša pot v Damask ni bila dolga, saj je trajalo le dvoje ali troje desetletij, da smo iz Savlov postali v svojo umetnost verujoči Pavli. Pri tem moramo tudi upoštevati, da smo morali ustvariti vse iz novega in da kljub temu ni pri nas mnogo slabše kakor pri narodih, ki žive v bogastvu, tem temelju vseh lepili umetnosti.

Kaj so dosegli prehodati in svet vladajoči Angleži, smo videli pravkar na razstavi sodobne njih umetnosti v Narodnem muzeju, sedaj na stopimo v Narodni dom, kjer društvo Narodne galerije slavi svojo desetletnico z otvoritvijo, za naše razmere in prilike narav-

nost impozantne zbirke slik, kipov in drugih izdelkov likovne umetnosti.

Društvo so pred desedmi leti ustanovili umetniki in ljubitelji domače umetnosti sploh, strokovnjaki in diletantje. Da sami spoznajo in z njo seznanijo tudi najširše sloje, so zbrali staro umetnost na historični razstavi, ki je odkrila presenetljivo veliko število do tedaj še neznanih in za zgodovino naše umetnosti važnih slik po cerkvah, gradovih, samostanih in privatnih hišah. Ta izložba in pa razstava portretov sta temelj Narodne galerije in se na njem dviga stavba naše moderne umetnosti, ki bo rasla z Narodno galerijo in se Narodna galerija širila z njo. Nikdar naj ne postane sarkofag, kamor polože le ono, kar je prenehalo živeti, vedno naj bo zibelka novega življenja, kakor segajo korenine današnje umetnosti globoko nazaj v stoletja in črpajo iz njih sokove za njeno rast, moč in izpopolnitev. Nikdar naj ne poveznejo težkega pokrova na sarkofag, kamor bi pokopali staro umetnost, ker umetnost ni nikdar historična in je lepota vedno mlada. Zato naj bo Narodna galerija vedno široko odprta razstava naše umetnosti od prvega početka pa do zadnjega dela zadnjega slovenskega umetnika. Samo če bodo pod njeno streho imeli dovolj prostora najstarejši, stari in mladi ter tudi najmlajši, se novi zavod ne bo izpremenil v muzej antikvitet, temveč bo vedno živ Narodni dom, posvečen likovni umetnosti.

Doslej je Narodna galerija vedno stremila v to edino pravo smer. Zbirala je umetnine, jih opisovala ter kazala v reprodukcijah kakor tudi v originalih na številnih razstavah. Kmalu je otvorila v Kresiji galerijo, kjer so bila zastopana le dela, ki so nastala v dobi zadnjih 50 let, ker za starejše umetnine ni bilo prostora. Obenem je pa v Jakopičevem paviljonu priredila vsako leto več razstav, ki so naše občinstvo seznanile z umrlimi in z vsemi živimi umetniki, ter je njih dela ponesla tudi v tujino, da jih spozna svet in oceni ter prizna tuja kritika. V okrilju Narodne galerije se je osnovalo tudi Društvo za umetnostno zgodovino, ki dela skupno z umetnostnohistoričnim institutom naše univerze pri raziskavanju zgodovine naše likovne umetnosti. Brez znanstvene podlage bi bila Narodna galerija le skladišče nesortiranega blaga, brez zanimanja, ki ga poleg Narodne gale-

rije širi zlasti tudi Društvo za umetnostno zgodovino s svojimi publikacijami, predavanji in izleti, pa sicer lepa, a mrtva stvar. Oba faktorja naj bi se vedno zavedala svoje dolžnosti, da Narodno galerijo čim bolj podpirata.

Ko je avgusta 1. 1925. vzel od društva Narodni dom Ljubljanski Sokol v najem za 60 let polovico Narodnega doma, je 11 mesecev pozneje tudi Narodna galerija vzela drugo polovico poslopja v najem. Obe društvi sta tako rešili mogočno stavbo nadaljnjega propadanja; Narodna galerija je še rezervirala v njej dostojne prostore za našo bodočo Akademijo znanosti in umetnosti in obenem lahko mislila na dostojne prostore za vse svoje zbirke. Kljub temu namreč, da so priskočili mecenji in dobrotniki s pri nas doslej še nikdar doseženo naklonjenostjo in munificenco, vendar vsota ni zadostovala za novo stavbo, ki bi odgovarjala vsem zahtevam. S skrajno štedljivostjo je bilo pa z zbranim kapitalom mogoče zelo nepraktično stavbo Narodnega doma adaptirati vsaj tako, da bodo imele zbirke primerne in za dolgo vrsto let dosti obširne prostore.

Akademiji so namenjeni 3 prostori v pritličju ob vhodu, ostalo ima Sokol, Narodna galerija ima pa stopnišče in I. nadstropje. Stopnišče je z veliko in malo dvorano združeno v organično celoto, ker je stopnišče ločeno od velike dvorane samo s stebrovjem tako, da je že s stopnišča prost pogled po vsej veliki dvorani.

Vestibul je namenjen stari plastiki, stopnišče in njega galerija pa naši najstarejši umetnosti: originalnim in posnetim domačim freskam ter kipom in altarjem iz naših cerkva, torej redkim ostankom romanske in zelo razviti umetnosti gotske dobe. Na ta del bo ponosen zlasti naš kmet, ko bo videl, kakšno veljavo imajo slikarje po židovih podružnic, ki so jih tol'ko prebelili in prav na ta način rešili, ter kako so imenitni trhlj svetniki, ki leže zavrženi po cerkvenih podstrešjih.

Velika dvorana s svojo mirno lučjo je namenjena bogastvu baroka. Tu bo bo paradirale reprezentativne, po večini oltarne slike Jelovška, Mencingerja, Berganta, Cebeja in njih sodobnikov, med stebrovjem in ob stenah ter po sredini dvorane bo pa razpostavljena v zlatu se lesketajoča plastika tega časa. Na desni je pripravljena prostorna dvo-

rana za najboljša dela tujih umetnikov, ki so tedaj delovali ali se njih slike nahajajo pri nas.

V traktu ob Bleiweisovi cesti je 5 dvoran različne velikosti. Vsa okna so zaprta tako, da prihaja le skozi steklene stropove potrebna svetloba, ki daje idealno razpršeno, mirno luč, stene so pa vse proste za slike.

Prva dvorana je namenjena tako imenovani Kranjski šoli, ker so delovali glavni njen zastopniki Layerji v Kranju. Tudi Potočnikove in slike raznih Götzlov bodo visele tu, da bodo imeli z njimi Gorenjci kot s svojimi dobrimi znanci mnogo veselja.

V drugi sobi bodo prišli na račun bolj meščanski obiskovalci, zlasti dame in finesarji, ki občudujejo naše bidermajerje Langusa, Prešernovega prijatelja, elegantnega graničarja Cetinovića in

našega velikega portretista Stroja ter njih sodobnike. V srednji sobi bodo najbrže dela Wolfa, Franketa in bratov Šubicev ter njihovega kroga, ker bo v ostalih dveh sobah komaj dosti prostora za Ažbeta, Groharja in za vse druge že pokojne in še žive naše umetnike, ki so naše prej nikomur znano ime pogumno in ponosno nesli v svet.

Spredaj bo še dosti prostora za najmlajše in za perijodične razstave njihovih del, ob Tomanovi ulici pa za grafične zbirke od najstarejših božjepotnih podobic pa do najdrznejših poizkusov bodočih nesmrtnikov.

Ce omenimo še to, da Narodna galerija še ni dobila nobene državne podpore, moramo ugotoviti, da je storila mnogo pozitivnega za našo kulturo ter zato tudi zasluži, da jo spoštujemo in podpiramo.

Ivan Grohar: Počitek na Koprivniku

«Čemu to brezdanje trpljenje, čemu bolečina, žalost, strah in smrt? Povej, čemu ti moja srčna kri, samo reci, čemu, pa ná jo, vzemi si jo, iztoči si jo, iztoči si jo brez strahu od kaplje do kaplje; samo povej — čemu?»

Ivan Cankar: Podobe iz sanj.

«Zgodilo se bo, da bodo v onih, ki jih še ni, ostali vsi oni, ki so bili, pozrnili se mlajši, lepši in močnejši!»

Ivan Cankar: Podobe iz sanj.

Slovenija je po svoji površini dober 15., po številu prebivalstva pa dober 11. del Jugoslavije.

TISKOVNE POGREŠKE V ZADNJI ŠTEVILKI

Na str. 709. v drugem stolpcu, kjer se govori o »Kralju na Betalnovi« v tretji vrstici pred zvezdico čitaj pravilno: Maša, ne pa Marksa. — Na str. 717. v črtici »Cesar Portugalijs«, 2. stolpec čitaj: Jaz sem cesar Janez. — Na str. 721. beri pod sliko namesto XVIII. — XIX. stoletja.

Dimitrij Merežkovskij

Berezina

Ruski pisatelj Merežkovskij je napisal knjigo o Napoleonu Bonapartu. Tu priobčujemo odstavke, ki se nanaša na Berezino.

Dne 25. novembra (1812) stoji Napoleon ob Berezini, Čičagov pa preži nanj ob Borisovu. Wittgenstein se bo

in so vrgli tisto, kar jim je bilo dražje od življenja, na ogenj. Nikoli nisem videl večje sramote in obupanosti; bila je podoba, kakor da je onečaščena vsa vojska.» Ti sveti orli so vihrali čez ves svet, od Tabora do Gibraltarja, od piramid do Moskve — zdaj pa gore in sukljajo s plameni proti nebu.

Bledo, mrtvaško blede je cesarjevo lice, mrtvo kakor skopneli sneg, in vendar veselo. Zdi se, kakor da je sovražnik premagan. Požig Moskve je sličen sežigu orlov.

Če je dal povelje, naj se sežgo prapori, ki so bili čast armade, je moral vedeti, da ni rešitve in tudi drugih ni varal. Vendar pa je moral verjeti v čudež. In kakor je vedno v življenju vernih ljudi, se je res zgodil čudež.

Čičagov se je umaknil iz Borisova, prostor na oni strani je bil prazen, prehod prost. Moštvo ni zaupalo svojim očem. «To vendar ni mogoče,» je še-

Justin: Merežkovskij (lesorez)

vsak trenutek združil s Kutuzovom, kakor se sklopita dve čeljusti z železnim zobovjem.

«Položaj je bil takšen,» poroča general Rapp, »da ni nihče več upal v rešitev francoske vojske». Napoleon je bil navidez izgubljen. Maršal Ney je izjavil: «Naš položaj je obupen. Če se Napoleon izvije iz zanke, mu bo pri tem pomagal sam hudič.» — «Predlagal sem mu, naj se reši sam na ta način, da prebrodi reko, nakar bi ga spremili zanesljivi Poljaki do Vilna,» beleži Murat. «Vendar noče o tem niti slišati. Po mojem ne pridemo živi iz teh klešč... Vsi bomo poginili, zakaj vdati se vendar ne moremo.»

Dan pred bitko je dan groznih svečanosti. Cesar zapove, naj se prinese zastave cele armade, veli zažgati grmado in položiti nanjo vse prapore, da ne pridejo v roke sovražniku. «Praporščaki so stopali iz vrst drug za drugim

Justin: Napoleon Bonaparte (lesorez)

petal Napoleon in njegov blede obraz je postal še bledejši. «Zopet je zasijala moja zvezda» je dejal in pogledal k nebu. Njegova zvezda, ki ga ne bo ostavila do konca, a ga bo vodila po čisto drugih potih, kakor misli...

Brod pri Studenki, dvanajst kilometrov severno nad Borisovom, je bil edina točka, ki je prihajala v poštev za prelaz vojske, če bi ne bil na preži Čičagov. Maršal Oudinot je moral v Ukolado, štirideset kilometrov južno od Borisova. Začel je graditi most, da preslepi sovražnika. Ta zvijača je bila namenjena Čičagovu. Napoleon se je pač jedva nadejal uspeha, saj bi bil moral biti Čičagov nespameten, če bi nasedel tako grobi prevari. In vendar se je zgodilo! Pod gorečimi očmi demona je izgubil oblast nad seboj, kakor se ustraši ptič kače. Z matematično natančnostjo je izpeljal ves načrt sovražnika: oba sta zapustila Borisov ob istem času — Čičagov se je obrnil proti Ukoladi, Napoleon k Studenki.

Tu so začeli Francozi 26. novembra jutraj graditi dva mosta: širokega za vozotajce, topništvo in konjico, ožjega za pešce. Gradnjo so podprli s tramovi in deskami, ki so jih bili izdrli iz porušenih hiš in koč. Les so spenjali z zabijači in žebli, ki so jih dobili iz koles starih topov.

Pijonirji so stali pri zabijanju kolov v zemljo šest, sedem ur v močvirju do pasu. Voda je bila mrzla kakor led. Z rokami so morali odrivati ledene plošče, ki jih je nosil s seboj tok reke. Kdor se ni na ta način pravočasno ubranil, je bil izgubljen; voda ga je odnesla in požrli so ga valovi. Pogled na premrle, modrikaste obraze teh revežev je bil strašen. Mnogi so utonili pri priči, ko so stopili v vodo. In nikjer ni bilo na razpolago požirka vodke, da bi si okrepili želodec. Počivalo in ležalo se je lahko samo v snegu. Ta vojska ni mogla preliti svoje krvi na bojišču, morala je čakati, da ji kri otrpne v žilah! Nedvomno pa je bilo med temi neznanimi vojščaki mnogo takih, ki bi bili vredni junaške slave.

Dne 27. novembra sta bila mosta dograjena. Napoleon z gardo in Nevevim zborom je prvi prekoračil reko. S tem je bila glavna stvar rešena: cesar, cesarstvo, čast velike armade je bila oprana.

Čičagov je 28. novembra končno izpregledal položaj. Planil je na Studen-

ko, Wittgenstein in Kutuzov pa sta pritiskala s svojimi močmi, kar se je dalo hitro. Treba je bilo pohiteti. Toda na brzo roko zbiti most ni prenesel topništva in težkega premikanja čet ter se je udril. Zda se je vrglo vse na drugi prehod. Prehod čezenj so zapirali vozotajci, zaostala vojska, ranjenci, bolniki, ženske otroci in starci — na tisoče glav broječa množica iz Moskve. Topništvo se je moralo preriti skozi ostale.

Tedajci pa je začelo grmeti z obeh bregov in množice se je polastila panična novica: «Čičagov, Čičagov!» Topovske krogie so žvižgale nad glavami nesrečnikov. Treskale so mednje. Od strahu prevzeti so se ljudje začeli stiskati. V gneči so se zmečkali. Metali pa so tudi drug drugega v reko. Vojaštvo si je krčilo pot s sabljami in bajoneti. Valovi pa so nosili s seboj mrtve in žive.

Človek se je poživinil. In v istem času so se odigravali tudi prizori požrtvovalnega junaštva: moški so se umikali ženskam, odrasli otrokom, smrti posvečeni so reševali umirajoče. Topničar z živalskim obrazom je opazil potapljačo se mater z dojenčcem; sklonil se je ne glede na opasnost, da ga pohodijo, rešil mater in pritisnil mlado bitje z materinsko nežnostjo na prsi.

Topovi so se valili čez telesa. Ledene plošče so pokale in se lomile v vodi kakor kosti v krvi. Ljudje so viseli nad vodo in so se z eno roko držali ogrođja na mostu. A prišlo je kolo, povozilo roko in izročni so bili poginu.

Razlegalo se je nečloveško vpitje. Čulo se je stokanje, preklinjanje, molitve. In nekje iz daljave: «Vive l'empereur!» To so bili kriki, ki so se dvigali kakor klici iz pekla k odrešeniku.

Guverner v Minsku je zbral in sežgal tisto leto spomladi štiri in dvajset tisoč trupel v Studenki. In ribiči so našli deset let pozneje v Berezini cele otočiče iz človeških kosti. Bile so kosti Francozov, ki jih je zlepi'o blato! Iz njih so rastle spominčice. Te nebeško sinje rožice so govorile: «Ljudje, ne pozabite jih, ne zabite nanje, ki so umrli tukaj in ki so šli skozi pekel v raj. Njemu in njim večen spomin in večna slava!»

Število držav in državic Evrope se je po svetovni vojni dvignilo od 27 na 33 državnih enot.

Prof. Fr. M.

Izbira mednarodnega jezika

Mednarodni jezik more biti le eden; več jih ne potrebujemo. Treba je, da si ga izberemo. Problem mednarodnega sporazumevanja more rešiti le vsakalni jezik. Ako se ne moremo razgovarjati s tujerodcem direktnim potom iz obraza v obraz, potem je medsebojno občevanje skrajno otežkočeno, ter je bolje, da ostanemo pri kakem modernem, kulturnem jeziku.

Na mednarodni jezik se v glavnem stavi zahteva, da bodi lahek, jasen, enostaven, blagovzvočen ter vsestransko uporabljen. To je njega teoretsko vprašanje.

Drugo je: praktično rešiti njega pravilno izbiro. Tu naletimo na tri možnosti: mednarodni bodi eden od živih, nacionalnih jezikov ali naj se v to svrhu oživi eden od mrtvih, recimo latinski, grški, hebrejski, ali naj se odločimo za enega izmed že obstoječih poizkusov umetnega jezika.

Pregledujoč vse tri možnosti, bomo uvideli, da je mogoče uspešno in pravilno rešiti le zadnjo možnost.

Zakaj noben nacionalni jezik ne more biti mednarodni?

Pravijo: naj bo to francoski ali angleški ali kateri drugi od živih jezikov in zadeva bo rešena! Ali baš s tem je le izrečena nemogućnost pravi rešitve. Sodobne življenske prilike pokazujejo, da je popolnoma izključeno, da bi postal kak nacionalni jezik mednarodni.

Treba bi ga bilo uvesti s silo ali potomi medsebojnega dogovora!

Vzemimo prvi primer. Kje bi našli neizpodlitno oporo tej sili? Ali bi drugi, enako močni konkurenti radi volje prevzeli in prenašali to nasilno nadvlado drugega jezika? To bi izzvalo le reakcijo. Spomnimo se nasilne germanizacije pod Jožefom II., ki se je sicer opirala na politično moč absolutizma, a nato odjeknila v češkem, madžarskem in našem «ilirskem» nacionalnem pokretu.

Nasilno upeljan jezik bi se mogel uveljaviti le na gotovem teritoriju; mednarodni pa ne bi mogel biti, sicer bi jih imeli več. Ne oziraje se na male, — veliki narodi tega ne bi dopustili. Treba je nevtralnega jezika. Vrh tega so živi jeziki jako težki nekaterim jezikovnim skupinam (n. pr. Azijatom).

To so razlogi, ki govorijo tudi proti drugi točki.

Toda eden od nacionalnih jezikov kot mednarodni je tudi s psihološke strani nemogoč! Recimo, da bi bil ta jezik angleški. Kolik ponos bi čutil Anglež v razgovoru s pripadnikom druge narodnosti. On more govoriti z vsakim človekom v lastnem, drugi pa v njegovem jeziku. Vsak narod bi gotovo bolešno občutil tako zapostavljenost. Drugi narodi gotovo ne bi hoteli in mogli pripustiti, da tako oslabi njih politična, gospodarska in kulturna pozicija v svetu.

Jako značilen je naslednji primer, ki jasno pokazuje babilonsko zmedo v Mednarodnem delovnem uradu pri Društvu narodov v Ženevi. Na seji, ki se je vršila od 18. do 30. novembra 1922., je francoski delegat Jouhaux priporočal, naj se poleg francoskega in angleškega privzame kot poslovalni jezik tudi nemški. Takoj so zahtevali isto pravico za svoj jezik tudi Italijani, Spanci, celo Kitajci. Čehi so se potegovali za enega slovanskega, dočim so praktični Japonci priporočili Esperanto kot najboljši način praktične rešitve splošnega nesoglasja.

Zakaj ne more biti noben mrtev jezik mednarodni?

Pri izbiranju mrtvih jezikov prideta v poštev predvsem latinščina in grščina. Velika istina je, da sta oba klasična jezika za izobrazbo neobhodno potrebna, saj temelji vsa naša kultura na njih. Kakor na eni strani ni kulturno odstranjevanje latinščine in grščine iz šol, ker se s tem rušijo temelji naše kulture, tako pokazuje na drugi strani zopetno upeljevanje klasičnih jezikov v šole po gotovem razdobju, kako težko je naikrajšim potom in najboljše priti v sklad s praktičnimi zahtevami moderne dobe, ne da bi obenem iztrgali iz šol neminljivih lepot in nesmrtnih del antike.

Vendar kljub vsem prednostim klasičnih jezikov, ne more postati noben mednarodni v smislu našega vprašanja. Mrtev jezik ne more zadovoljiti glavne zahteve, ki se stavi na mednarodni jezik: da bodi lahek. Vrh tega je mrtev jezik preoddaljen množicam in dandanes širšim slojem skoro nepoznan.

Morda bi kdo pripomnil, da je latinski jezik že igral vlogo nekakega mednarodnega jezika. Res so ga uporabljali na dvorih, tudi v znanosti, a ljudstvu ni bil dostopen. Pa to je bilo le v Evropi. Torej ni bil mednaroden.

Dandanes pa čutijo potrebo po mednarodnem jeziku nižji sloji v večji meri nego višji. Njim pa bi bilo učenje mrtvega jezika gotovo pretežko. Pri današnjem stanju znanosti in splošnega napredka bi tak jezik brezpo-
gojno odpovedal, dasi je neoporečno dejstvo, da bo vedno služil kot dragocena baza kulturi nove dobe. Le z ozirom na nevtralnost, ki bi mu je gotovo nihče ne odrekel, pa bi mu bilo težko podeliti vlogo mednarodnega občila.

Zoleg vsega tega pa bi bilo treba mnogo novih besed in označb, s katerimi bi morali obogatiti jezik, da bi izpolnili vrzel med prejšnjo in novo dobo. Prevladuje pa ugovor, naj se ne od-
vzema lepota čistemu jeziku Cicero-
na ali Virgila z natikanjem novih tujk ali celo s poenostavljanjem njegove gramatike, ki bi ga napravilo popolno-
ma drugega in tujega. Mimogrede bo-
di povedano, da je baš Esperanto ne-
kak do skrajnosti poenostavljen latin-
ski jezik, ki vsebuje relativno in abso-
lutno največ latinskih elementov v se-
bi. Smoter učenja latinskega jezika v
šoli je, nuditi učencu priliko vpogleda
v ono dobo ustvarjajočih sil velikih
pesnikov, filozofov, umetnikov in go-
vornikov ter črpati bogate dragotine
in zlata zrna iz neizčrpne zakladnice
minule kulture.

Mednarodni jezik more biti torej le
umetni. S tem so računali vsi poizkusi.

Le umetni more poenostaviti gramati-
ko do največje možnosti in biti po-
polnoma nevtralen.

Očitek, da se jezik ne more stvoriti
v kabinetu, kakor se ne more ustvariti
živo bitje v kemični retorti, je ovr-
žen z dejstvom, da je vsak jezik nekako
umeten. Tudi se niso vsi indoevropski
jeziki razvili postopnjema, temveč so
bili nekako umetno sestavljeni.

Tako je Luther sestavil iz ljudskega
m dvorskega umetni jezik, ki ga še
danes uporabljajo Nemci v književ-
nosti. Ljudstvo ga sicer ne govori, slu-
ži pa kot pomožni mednemški jezik.
Na isti način so dobili svojo obliko
novogrški, novonorveški in finski knji-
ževni jezik. Podlaga tem jezikom je
gotovo narodni jezik, a tudi umetni
jezik temelji na enem ali več živih je-
zikih.

Ako pa ne bi bilo delo poedinca
stvaritelja umetniško dovršeno, ga mo-
re praksa tekom časa še popraviti in
opiliti. Isti pojav se neopaženo vrši v
razvoju vsakega živega jezika. Nesp-
ametno bi torej bilo odrekati že a pri-
ori možnost obstoja mednarodnega je-
zika samo zato, ker je umetno sestav-
ljen.

Vse, kar človek stori, je umetno.
Ako bi bil pameten zaključek, da je
umetni jezik kot mednaroden nemo-
goč ter da je nespametno posluževati
se ga, potem mora biti tudi logičen
zaključek, da je nespametno uporab-
ljati železnico ali avtomobil, ko pa že
imamo naravno sredstvo za premika-
nje: noge!

Emil Zola za resnico in pravico

Zolajeva izvenzakonska hči, Denise, zbira in publicira znamenito korespondenco svojega očeta. Naš tednik je že pred časom opomnil čitatelje na ta pisma s priobčitvijo sestavka »Emile Zola kot družinski oče«. Danes objavljamo nekaj pisem, ki prikazujejo utemeljitelja naturalizma kot borca za resnico in pravico.

Ko je bil Emil Zola star dvajset let,
mu je bil literarni bog Viktor Hugo.
Temu svojemu idolu je poslal 3. sep-
tembra 1860 pismo naslednje vsebine:

»Genijalen mož, pravijo, ima svoje
dolžnosti do mladine. Najlepša naloga,
ki mu je dana, pa je vzpodbujati tiste,
ki čutijo v sebi žar božanskega ognja.
In tako poskuša mladenič, ki Vam po-

šilja to pismo, ogovoriti svojega ljub-
ljenca, genijalnega moža, ki je splošno
znan po svoji naklonjenosti do vsega
mladega, svobodnega in s čuvstvi na-
vdanega.

Razen moje divne matere nimam na
svetu nikogar. Ko sem dovršil srednjo
šolo, sem si hotel o vseh stvareh ustva-
riti lastno sodbo. V lepem slovstvu so

bila tedaj na izbiri razna pota. O vseh sem razmišljal in po tehtnem premisleku sem se vrnil k Vašemu naziranju, ki je resnično in pravilno in katerega sem delil že kot deček. Zdaj, ko mi je dvajset let, se mi često zdi, da odme-

Emile Zola l. 1881.

vajo v meni tiste inspiracije, ki sem jih našel pri Vas. Včasih pustim čuvstvom prosto pot. Takrat nastanejo iz mojih misli pesmi. Ampak te pesmi, ki so se porodile v skriti notranjosti, zbuja dolej ne priznanja ne odklonitve. Nima še luči, ki bi mi pokazala pot in bi odstranila ovire, ki mi ne dovoli poleta. In tako pride dan, ko postane takšna samota človeku težka. Človek čuti,

da še ni dozorel, in vendar je po drugi strani nekako truden, ker čuti okrog sebe samo molčanje. Polet mine; naenkrat stoji pred dejstvom, da mu je potrebna hvala ali graja, če naj gre naprej ali nazaj; če je še čas za to, seveda. Takšen je moj sedanjí položaj: truden sem na potovanju, o katerem nihče ne zine, če je ali ni pravo. Oziram se naokrog, da bi videl, kje sveti luč, ki bi me vodila. V tem stanju sem se domislil Vas.»

Leta 1887. je imel Zola v pregledu Strindbergovo dramo »Oče«. Pisatelj je hotel vedeti, kaj sodi o njem vodilni francoski naturalist, ki je ljudem odkrito govoril iz lica v lice. Evo, kaj mu piše Zola dne 14. decembra 1887:

Vaša drama (Oče) me je zelo zanimala. Miselná vsebina je drzna, uporaba človeških figur tvegana. Mogočno in prepričevalno ste naslikali dvome glede očetovstva. Lavra, ponosna ženska, ki le podzavedno čuti svoje slabosti in vrline, mi ne pojde iz spomina! Svojevrstno in zanimivo delo, polno fines, zlasti proti koncu! Odkrito rečeno, motila me je mestoma samo tehnika. Kakor morda veste, so mi abstrakcije tuje. Jaz ljubim polne osebe, z vsem, kar je v njih in okrog njih; človek mora imeti občutek, da se jih je dotaknil, ko jih vidi pred seboj. Vaš stotnik, kateremu ne vem niti imena, pa tudi druge osebe žive tako rekoč samo v domišljiji in ne vzbujajo občutka resnične živlenskosti, ki je pri meni pogoj. Med Vami in menoj leži najbrže plemenska različnost. Vendar je Vaša drama eno izmed redkih dramatičnih del, ki so nam napravila globok vtis.»

Še jasnejše kakor ti dve pismi pa zveni Zolajeva korespondenca iz Dreyfusove afere. Pisatelj je nastopil z mogočno obtožbo »J' accuse« in je žrtvoval za stvar svoje ime, svojo slavo in tudi svojo osebno svobodo. Da izvojuje zmago do konca, je celo zapustil Francijo in odšel na Angleško v prognanstvo. Tam je ostal do amnestije, ki mu je zopet dovolila povratek v domovino. Ko je izšla pomilostitev, je bil z Zolajem vred pomiloščen Dreyfus, katerega rehabilitacije pa Emil Zola, na žalost, ni več doživel, ker je umrl že l. 1902.

V začetku junija 1899., ko je bila afera v teku, je poslal Emil Zola stotniku Dreyfusu to-le pisanje:

»Gospod stotnik! Če nisem bil med prvimi, ki so se Vas pisмено spomnili

ob Vašem povratku v Francijo, da bi Vam izrazili čast in spoštovanje, se je to zgodilo samo iz strahu, da ne bi Vam ostale moje besede nerazumljive. Hotel sem počakati, da se boste srečali s svojim bratom, ki Vam bo pripovedoval, s kakšnimi težavami smo se morali boriti. Pravkar pa mi brat piše, da ste zdravi, polni poguma in zaupanja. Sedaj torej lahko govorim iz polnega srca, obenem pa sem uverjen, da boste umeli, kaj Vam hočem povedati.

Vaš hrabri brat je posebljen pogum, požrtvovalnost in pamet. Samo njemu se imate zahvaliti, da smo vodili osemnajst mesecev trajajočo borbo z uspehom in v Vaš prid. Kako sem bil vesel, ko sem slišal, da niste ves ta čas klonili z duhom in da ste vstali iz groba, da ste v tem mučeništvu postali še večji! Zadeva seveda še ni končana. Vaša nedolžnost se mora do kraja priznati, da se Francija reši moralnega propada, v katerega je skoraj zašla. Tako dolgo, dokler leži nedolžen osumljenec v ječi, nimamo pravice prištevati se med ljudi. Z Vašo zadevo je danø zadoščenje pravičnosti, storjen je korak k notranjemu miru. Vi prinašate našemu veli-

kemu, a nesrečnemu narodu zaželjeni mir! Na Vas je sedaj, da dovršite delo, na Vas, ki ste mož, za katerega smo se borili in ki ste nam postali simbol človeške usode. Šele potem, ko Vam bo dano popolno zadoščenje, bo imela Francija pravico, prištevati se med države pravičnosti in človečanstva.

Vaša zadeva je obenem zadeva časti naše armade, ki ste jo tako ljubili, da ste v njenih vrstah iskali uresničenja svojih idealov. Ne poklanjajte pozornosti tistim, ki onečašćajo vojsko ter bi radi našli pot do veličine posredstvom laži in krivice! Vsi, kar nas je, se borimo za armado! In nepopisno bomo veseli tisti dan, ko boste Vi in Vaši tovariši oproščeni. Takrat bo tudi naščevan greh. In tedaj nam ne bo armada samo pojem moči, ampak tudi pojem pravičnosti! Srce mi je polno; dovolite, da Vam izrazim svoje sočutje za vse, kar ste pretrpeli in za vse, kar je z Vami vred prestala Vaša hrabra gospa.

To pismo priča, da je bil Zola v svoji fanatični borbi za pravičnost mož, ki bi mu dandanes težko našli enakega.

Grozoviti sodniki

Sodne metode na skrivnostnem Vzhodu

Kakršna morala, takšna justica — je rekel neki veliki angleški državnik, ko je proučeval pravne in npravne običaje raznih dežel in narodov. V zapadnih državah obsodijo tatu na ječo, na Daljnem vzhodu pa mu kratkoma lo odsekajo roko. Druga metoda je morda marsikomu ljubša, kajti bolečina je grozna, proces pa je kratek.

Zapadnjaki se smatramo za mnogo pametnejše nego smo v resnici. In vendar je Vzhod starejši od Zapada. Starost pa je pogosto pametnejša nego misli mladina. Vzhod in Zapad, oba sta ustvarila zakone za ohranitev javnega reda. Na Zapadu smo izumili komplicirane stroje z vsemi modernimi deli, toda gorje, ako ne funkcijonira le eno samo kolesce: zločinec uide kazni! Na Vzhodu običajno nimajo organizacij za zasledovanje tatov in morilcev, toda vsak posameznik čuti dolžnost preganjati zločince. Poleg tega razočujejo na Vzhodu slučajnosti in dogodke. Za

otročarje ne izgubljajo ne časa in ne energije. Pravosodje ni omejeno po pravilih in predpisih. Smoter in smisel pravosodja je izsleditev zločince in to se zgodi.

Največji moderni zakonodajec v Afriki je bil šerif Raisuli, ropar, vojščak, državnik, filozof in sultan v maroškem gorovju. Nekoč je bil tudi tangerski guverner. Pod njegovo vlado so mogli trgovci potovati po deželi z denarjem v žepu, kar je bilo do tedaj popolnoma nemogoče. Raisuli si je izbral preprosto metodo za izvajanje pravice. Na vsaki strani njegovega sodnega stola je stal po en suženj, eden z mečem, drugi s posodo, v kateri je bilo vrelo olje. Obsojenemu tatu so z enim mahom odsekali roko ali nogo, nakar so pomočili pohabljeni ud v olje, da se je ustavila kri.

Raisullju so često očitali skopost, nikdar pa krivičnosti. Zaporne kazni je odklanjal z besedami: Odsotnost tega

ali onega se kmalu pozabi, toda njegova glava, obešena na jetniški mreži ostane uspešno svarilo. Evropci seveda niso bili zadovoljni z njegovo justico in so ga odstavili.

Strašne so zgodbe njegovih «kazni». Izdajalcem so izžigali oči z razbeljenimi novci. Nekoč so njegovi ljudje ujele njegovega najljutejšega nasprotnika Muso Hameda, ki jim je ušel, pozneje pa se je zatekel v njegovo hišo in zahteval zase pravico gostoljubja. Čez dan so lepo skrbeli zanj, ponoči pa so mu prinesli odsekane glave njegovih sorodnikov. Končno ga je Raisuli izpustil na svobodo z besedami: Kako naj umorim človeka, ki je bil moj gost?

Raisuli je moral pozneje presedeti štiri leta kot jetnik v Modadoru in sicer v strašnih razmerah. Ko so ga vprašali, kako je mogel prestati vse muke, je odgovoril: Kaj je storila evropska civilizacija? Sicer živite v sigurnosti, zato pa nimate več nobenega upanja.

In to je temeljna ideja vzhodnih narodov, ki verujejo v Ben Akibov nauk, da se na svetu vse ponavlja. Ječa ne pomeni kazni, kajti vsak trenutek se morejo odpreti vrata v svobodo. Za orijentalca bi bila zapadna justica nekaj strašnega. Obsodba na tri, pet ali deset let ječe bi bila zanj grozovitost, ki si je ne more predstavljati.

Pravi islamski zakonik je izredno kompliciran. V neštetihi šolah poučujejo njegove štiri dele in nešteti so njegovi komentarji in razlage. Vse temelji na modrih izrekih Mohameda, ki je moral biti zelo gostobeseden mož, ako je v resnici govoril vse, kar mu prislujejo.

Načelo vzhodnega pravosodja je «oko za oko» in «zob za zob». Roparju odseka roko, morilcu pa glavo. Nezveste žene kaznujejo, ali pa jih pokopljajo žive. V Turkestanu in v nekaterih delih Perzije zavijejo roparje v žarečo ilovico in jih postavijo ob cesti kot svarilna znamenja. Izdajalcem iztaknejo oči, ali pa jim održejo jezik.

Te določbe so ponekod zelo razširjene. Tako morajo Senusi (v severni Afriki), ki so največji asketi med mohamedanci, izgubiti roko, ako vdihavajo tobakov dim kar jim je strogo zabranjeno. Bičanje je običajna kazen za požirek leghbija (iz palmovega soka pridlane pijače). Težke kazni so določene za nošnje okraskov ali črnk in za zanemarjanje petero dnevnihi molitev. Zakonolom, upor žene možu ali sina

očetu se kaznuje s počasnim zadavljenjem. Izvršitev kazni nad ženo je prepuščena večinoma možu, in kazen najbrže ne bo prehuda, kajti Mohamed je rekel: Ravnajte dobro z ženami, ako hočete priti v nebesa!

Na mohamedanskem Vzhodu sta pravosodje in vera v najtesnejši zvezi in noben zakonodajec ne more mnogo spremeniti. Vera je osrednja točka vsega življenja.

Nekoč je bilo na Kitajskem lahko najti namestnika za vsakega na smrt obsojenega. Vsak ubogi kuli je bil pripravljen umreti za primerno vsoto namestu drugega, kajti z njegovim denarjem bi mogla njegova družina živeti boljše nego z njegovim delom. Pri nas pomeni smrt konec, na Vzhodu pa šele začetek. Neki Američan je pripovedoval, kako ga je povabil k sebi neki mandarin, ki ga je imenitno zabaval in se duhovito norčeval iz Evrope, čeprav je vedel, da bo drugi dan obglavljen.

Arabski sodnik obsodi človeka na smrt zaradi stvari, ki so za nas malenkosti. Za to mu ni treba iskati dokazov, ki jih smatramo mi za potrebne. V vsakem resnejšem primeru zadostujeta dve priči, čijih verodostojnost se včasih preizkusi na zelo neľub način. Iman ali kakšen drug svetnik, ki je v zvezi z mošejo, razbela kos rude in ga položi na jezik priče. Ako se jezik priče speče, je priča lažnik, v nasprotnem primeru pa govori resnico!

Ta preizkušnja je v gotovem oziru upravičena, kajti ruda se dotakne jezika le za odlomek sekunde. Resnicoljubna priča se ne prestraši in tako čuva slina njegov jezik, dočim dobi lažnik iz strahu suh jezik in se speče.

V Asirju pokopljajo cestnega roparja živega z njegovo žrtvijo v skupno votlino, ki je dovolj prostorna in zračna. V votlino postavijo tudi vodo in živež. Ako je obsojenec po enem tednu še živ, tedaj je nedolžen, sicer bi ga bil že umoril duh njegove žrtve! Navadno pa umrjejo taki obsojenci iz strahu pred pošastmi.

Pred nekaj leti so našli v Indiji umorjenega nekega iznosovalca denarja. Umora so obdolžili nekega vojaka in ga zaprli, ker je neki stražnik izpovedal, da ga je videl, ko je šel skozi bazar, kjer se je izvršil umor. Poleg tega so našli pri vojaku menice, ki so bile last umorjenega. Obtoženec je trdil, da

mn je prejel zgodaj zjutraj od izposojevalca. Sicer pa je bil vojak neomadeževan značaj ter zelo priljubljen pri oficirjih in moštvu. Rešiti bi ga bil mogel le alibi, to je dokaz, kje je prebil dotično noč. Tega ni hotel povedati in tako je bil obsojen na smrt. Duhovnik, ki ga je izpovedal, je izjavil: Mož je nedolžen. — Vem, je rekel polkovnik, toda, ali vam je znano ime ženske, ki je noče izdati? — Da, je odgovoril duhovnik, toda ne morem ga povedati. Vojak je bil usmrčen in še le več mesecev potem so našli pravega morilca, kakor tudi žensko, ki je rajše videla umreti nedolžnega človeka, kakor pa svojo osramočeno čast. Taka obsodba je med mohamedanci popolnoma izključena, kajti kadar gre za življenje in smrt, so vse okoliščine brez pomena.

Pred svetovno vojno je bil umorjen v Carigradu neki Evropec. Visoka porta je uvidela, da se mora izslediti morilec, toda iz političnih razlogov ne bi smel biti pravi. Sultan je dal pozvati predse na dosmrtno ječo obsojenega zločinca. «Sin moj,» mu je rekel, «storil si mnogo zla in samo moja milost te je rešila pred smrtjo. Toda dosmrtna ječa ne more zbrisati tvojih zločinov, za katere se boš moral pokoriti v peklju. Ako priznaš, da si umoril Evropeca, naj ti bo odpuščena kazen po smrti. Jaz, gospod vseh vernikov, ti obljubim paradiz.» Zločinec je z veseljem pristal na paradiz in Evropa je bila zadovoljna.

Pravosodje v Abesiniji je zelo čudno. Tam ni sodnikov in ne sodišč. Vloge

sodnika igra ugleden državljani. Tožitelj in obtoženec morata biti skupaj zvezana tako dolgo, dokler se zadeva ne pojasni. (Seveda zvežejo skupaj samo ljudi istega spola. V primeru ako tožnja ženska moškega, mora poskrbeti obtoženec za «namestnika» med ženskimi člani svoje rodbine.) Včasih je zelo zabavno videti te pare, ko se sprehajajo javno in brez nadzorstva. Upnik in dolžnik sta privezana drug na drugega toliko časa, dokler ni dolg poravnán.

Umor se često «kaznuje» z izplačilom denarja, sicer pa izročijo krivca rodbini umorjenega, ki ga umori na ravno tak način, kakor je bil izvršen umor. «Eksekuciji» prisostvuje stražnik, ki pazi, da obsojenca ne mučijo preveč. V Abesiniji ne moreta biti nikdar usmrčena dva človeka zaradi istega zločina. Ako se zgodi, da je usmrčen nedolžnež, se more pravi morilec povsod hvaliti brez vsake kazni.

Velika razlika med zapadno in vzhodno justico je ta, da je zapadno pravosodje «neosebno» oziroma hoče biti tako, na Vzhodu pa je izključno «osebno».

R. F. s.

Današnja umetniška priloga

Današnja priloga »Stenar z Vrat« po fotografiji Egona Planinška nas vovra v kraljestvo Triglava in odvarja serijo slik, ki nam bo odkrila lepote naše domovine, odele v snežni plašč.

«ZIVLJENJE IN SVET» stane celoletno 60 Din, polletno 30 Din, četrletno 15 Din, mesečno 6 Din. — Posamezne številke stanejo v podrobni prodaji samo 2 Din. — Naroča se pri upravi. Ljubljana, Prešernova ul. 54.

Naročnina za inozemstvo: ITALIJA mesečno 2 liri, četrletno 6 lir, polletno 12 lir, celoletno 24 lir. — FRANCIJA mesečno 3 franke. ČESKOSLOVANSKA mesečno 4 krone. AVSTRIJA mesečno 63 grošov. AMERIKA in ostalo inozemstvo 1 in pol dolarja na leto.

Urejuje Božidar Borke. — Izdaja za konzorcij Adolf Ribnikar. — Za »Narodno tiskarno d. d.« kot tiskarnarja Fran Jezeršek. — Vsi v Ljubljani.

Foto Egon Planinšek

Stenar iz Vrat